

Почтница 1/6 1922

POŠTNINA PAVŠALIRANA.

5.

DOM IN SVET

LETNIK XXXV

LJUBLJANA 1922

V S E B I N A Š T E V. 5.

LEPOSLOVNI DEL:

- I. **Pesmi.** Joža Lovrenčič: Kronika Trente alias Trentarskega študenta II. del. 201. — B. V.: Prečute noči. 203. — Ivan Albreht: Kaj gre mimo nas? 204.
- II. **Pripovedna proza.** Ivan Brodar: Delinstvo. 193. — Narte Velikonja: Štrajk. 205. — Alojzij Remec: Kirke, verižniška komedija v štirih dejanjih. 212.

ZNANSTVENI DEL:

- I. **Članki.** Lionardo da Vinci: Zadnja večerja. 223. — Dr. L. Sušnik: L'Ouragan. 231.
- II. **Zapiski.** Slovestvo: Dr. Ivan Lah: Noč na Hmeljniku. (Fr. Koblar.) 236. — Anton Medved: Stari in mladi. (Fr. Koblar.) 236. — A-Hifzi Bjelevac: Rene Logofetides (Ivan Mazovec.) 237. — Umetnost: Krožek slikarskih omladincev „Indipendenti veneziani“. (Dr. Dario de Tuoni — Padova.) 238. — Glasba: O nekaterih glasbenih izdanih. (M. Kogoj.) 239.

Na platnicah: Prejeli smo v oceno.

»DOM IN SVET« IZHAJA DVAJSETEGA VSAKEGA MESECA NA 48 STRANEH. — NAROČNINA ZNASI LETNO 250 K, ZA DIJAKE 200 K (ŽELIMO, DA NAROČAJO SKUPNO!). UREDNIKA: DR. AL MERHAR, LJUBLJANA, PRED ŠKOFIJO 6, IN DR. FRANCE STELE, LJUBLJANA, SV. PETRA CESTA 80. — UPRAVNIŠTVO: LJUBLJANA, JUGOSLOVANSKA TISKARNA. — ZALOŽNIK IN LASTNIK: KAT. TISK. DRUŠTVO V LJUBLJANI. — TISK IN KLIŠEJI JUGOSL. TISKARNE V LJUBLJANI

DETINSTVO.

Ivan Brodar.

Tretje poglavje.

1.

Ne popisoval bi svojega prvega dneva v šoli, da ni odločilen za moj nadaljnji razvoj, da niso že v njem spočete vse tiste muke, vsi čudni boji, ki so jim bile priče šolske klopi tik do vstopa v srednjo šolo.

Najbrž sva se bila zakesnila. Mama me je bila predolgo oblačila, umivala, česala, križala... Ko se vrata odpro, so bile že vse klopi zasedene. Z radovednim smehom seže učitelj očetu v roko, levico mi položi na ramo.

»Ali ne bo jokal?« je bilo njegovo prvo vprašanje.

Z očmi sta se domenila, da me učitelj obrne proti katedru, oče pa medtem za mojim hrbtom izgine skozi vrata. Ko sem se ozrl, očeta ni bilo več.

Učitelj me rahlo prime za roko in me posadi v zadnjo klop, kjer se je zdajci pokazal še prazen prostor. Uslužno mi obesi plašč na klin in mi navdušeno prikima. Neznansko ga je moralo veseliti, da sem postal njegov učenec. Da ni bilo še sedem in dvajset drugih v razredu, sédel bi bil k meni v klop in po dragi volji bi se bila porazgovorila.

Z očetom sta se poznala, to je bilo! Tovariša sta bila na zavodu.

Vseh sedem in dvajset prijateljev je strmelo vame, ugibali so o privilegijah, ki jih uživam. Med prvim odmorom so v prvi klopi steknili glave in so dognali, kdo da sem. Znanec iz Strme ulice, njegov oče je pri nas pobiral kosti, me je poznal. Poznal sem tudi jaz njega, a razlika v stanu ni pripuščala, da bi se bila seznanila bliže.

Pred voz je bil vprežen pes, za vozom je krevsal stari, Mirko je priganjal psa. Tako so pridrdrali vsako soboto pod večer na naš vrt. Oblezla sta bila poprej vse vile. Od nas sta jo krenila naravnost proti domu.

Zgodilo se je, da je oče natočil kozarec vina in ga je postavil na vrtno mizo. Brez besede. Stari je razumel in je nagnil kozarec za vrat — takisto brez besede. Za šalo je oče natočil še drugi ko-

zarec in ga je postavil na isto mesto. Brez besede. Stari je moral imeti oči na filniku. Zakaj toliko da je oče odmaknil roko, je stopil k mizi in je zvrnil vino v grlo. Brez besede.

Mali Mirko je med vsem tem časom držal psa za »uzdo« in je s svojimi sivimi, kot nebes svetlimi očmi meril kedaj svojega, kedaj mojega očeta, kedaj psa, kedaj mene. Osobito midva sva se spoprijela s pogledi. Bila je nekaka napetost med nama: brez sovraštva, povzročena zgolj po želji, spoznati drug drugega do dna.

Zdaj se je s prijetnim nasmehom približal iz prve klopi in me je seznanil s tovariši svoje rezidence. Oblečen je bil skromno, a dostojno. Tudi bos ni bil. Rekel bi, da so bili čevlji še najlepše, kar je imel na sebi. Suknja je bila obrnjena in prekrojena, hlače namerjene štirinajstletnemu fantu. Poznalo se mu je, da se tega ne zaveda.

Tudi jaz sem ga bil vesel v trenutku, ko ga ni bilo med sedem in dvajsetimi vrstniki obraza, ki bi se ga bil upal nagovoriti.

Še isti dan mi je obljubil, da se v njegovi kočiji popeljem čez Dravo.

Poleg mene je sedel slabič krmežljivih oči, vodenega pogleda in malodane prozornih rok. Sključen se je slačil, sključen oblačil, pred šolskim poslopjem ga je stalno pričakovala ženska, ki mu je segla pod pazduho in ga je spremila domov.

Ta mož je prvi začutil, kako sem v tej družbi sam. Ker je bil sam tudi on, se me je oklenil z brezprimerno zvestobo. Trebalo mu je v globoki torbi poiskati kamenček, sklobuštrani motvoz s privezано gobo rešiti vozlov in zank, zabrisane domače naloge poživiti s svežo kamenčkovo konico.

Toliko da me ni že po prvih treh dneh objela njegova spremljevalka pred šolo. Stisnila mi je pomarančo v roko in je silila vame z vprašanji, poizvedovanji po svojem ubogem Bogdanu. Preplavljala me je s pridnostjo, sposobnostjo, z nenavadnimi darovi duha in volje, ki se pojavljajo pri njem že v tako rani mladosti.

Obupno sem se razgledoval po primernejšem drugu. Mirko mi je sedel predaleč. Onstran »zare«, prehodom med klopnima vrstama, je sedel železničar Milan. Koj prvo uro je bil pohvaljen. Če bi bila za njim počila pištola, mislim, da bi se ne bil ozrl, tako nepremično je strmel v učitelja, tako nepremično je strmel v desko, ponavljajoč vsako besedo z ustnami. Bil pa je tudi prvi, ki se je »odrezaval«.

»Sedi! Milan nam bo to povedal...«

A Milan je že stal, z rdečimi kapljicami na čelu, in nas je kar tako sekal...

Učitelj ga je bil od srca vesel, tovariši so se mu čudili. Če mu je izpodletelo, je ves zardel in učitelj mu je pomagal. Izpodletelo pa

mu je tudi tako, da je bilo odgovorov sploh konec. Z obupanimi očmi je visel na učiteljevem obrazu, brezpomočno se je oziral po nas . . .

Približal sem se mu previdno, da ga ne odbijem že prvi trenutek. Pomagal ni rad. Rajši je opazoval, kako drugi delajo . . .

Mene je vprašal, ali delam domače naloge sam. »Kajpak sam!« — česar pa ni verjel. Nasmejal se je z levim licem, oči se niso nasmejale.

Naj narišemo krog do jutri, nam je velel učitelj. Kakor kdo more. Krog pa mora biti narejen s prosto roko, brez pripomočka.

Ko smo si drugega dne pred poukom kazali tablice, je Mirko priznal, da takega kroga še ni videl, kot je moj.

Učitelj mu je pritrdil. Milan je po pouku zahteval mojo tablico, položil si jo je na klop in je dolgo gledal vanjo.

»Že vemo!« mi je zakrilil od daleč, ko nas je učitelj izpustil na ulico, »že vemo!« in jo je naglo odkuril proti kolodvoru.

Na oglu me je ustavil Mirko.

»Trdi, da ti oče dela naloge. Kaj-ne, da ni res?«

Sporazumela sva se, da sem krog naredil sam, čisto sam, kaj brigajo očeta moje naloge, če si Milan izposoja svojo učenost pri železničarjih, naj si jó!

In znova me je povabil na kočijo.

2.

Pot k Mirkovim je držala po zelo strmih stopnicah, vratolomno vijočih se vkreber. V polmraku nisva razločila ničesar. Globoke sence na levi, globoke sence na desni. Mostovži so se kar trli, neblago je dišalo od vsepovsod. Ko dospeva v tretje nadstropje — bilo pa je že pod streho — pritisne Mirko na gumb, na kar se odpro nekaka vrata. Skozi dvoje prepok je iz druge sobe zasijala svetloba.

V tej drugi sobi je na postelji pri oknu sedela Mirkova mati.

Mirko požene klobuk v kot, vrže torbo na polico in se zakadi ženi v naročje. Pošteno ga je oštela, zakaj imela je pletenje v rokah.

»To je moj sošolec,« je rekel mimogrede. Žena se ni ozrla name.

»Kaj bi?«

Mirko se je namrščil.

»Ali je Baron doma?«

»Ni ga. Vendar ne bo nič!«

»Zakaj ne,« je sunil ramo v zrak Mirko in se je sredi sobe okrenil izzivajoč.

»Počakajta, da se vrne oče.«

Odkar je Mirko hodil v šolo, je oče vozaril sam. Nerad je pogrešal sina. A s šolo se mu je ta posel zdel nezdržljiv. Vsaj sprva. Kmalu pa smo zopet videli Mirka spremljati očeta, Barona in voz in neprokosen smrad po gnilih kosteh je bil za njimi...

V stanovanju ni dišalo po očetovem rokodelstvu. Tri postelje so stale v svetlobi, revne, a snažne. Umazana ura je fiktakala nad vrati. Ogoljeni stenski ogli so bili prepeti s preprogami nedoločljivih barv.

»Daj knjigo s policel!«

Mirko se je vzel na stol in je materi prinesel knjigo.

»Daj, da pogledam, kam je šel danes.«

Prelistala je pol zvezka, umazani papir ji je lepil na prstih.

»Moral bi biti že nazaj. Šestnajst hiš ima obresti, ni vredno.«

Že sva bila pri vratih.

»Položi knjigo nazaj.«

Stopil sem v mračno vežo, Mirko je bil takoj za menoj.

»Hroma je, ali si opazil?« In pripovedoval je, kako ji strežejo, da se ne upa vstati, če je sama v sobi, kako ga čaka, ko pride iz šole, da ji poišče bergle. »Samo kuha, iz sobe ni bila že tri leta.«

Na dvorišču so Mirkovi imeli hlev in kolnico. Kakor izvoščki. A kolnica in hlev sta bila prazna.

»Gotovo se vrne po ovinkih,« je ugibal Mirko, »ta mesec še ni plačal dače, policaj bi ga zasačil.« Poleg hleva je bilo skladišče za kosti; tudi če bi ga ne bil zapazil, bi vedel, da je tam...

Mirka ni motilo ne skladišče ne kanal, ki se je tik pod dvoriščem izlival, katarakt za kataraktom, v Dravo. Splezal je na plot in se je razgledal na vse strani. A že je zaropotalo po Strmi ulici. Dvakrat šestnajst stopnic drži z nabrežja na trg: po tej strmi poti je s psom in vozičkom hitel proti domu Mirkov oče. Pes je bil ves spehan, mož nič manj. Zavila sta na dvorišče in naglo je izginil voz s priprego pod zaklon.

»Fu!« si je starec snel klobuk z glave in se je jel brisati. »In še sam. Ne vem, kako dolgo bom... Kam pa ti? Ali ven? Ne boš! Kolo se je polomilo.«

»Pa z Baronom.«

»Če se mu ljubi? Žival se je natovorila.«

Komaj je Mirko imenoval Barona, je pes že potaknil glavo iz kolibe in je krepko mahal z repom.

Starec je hotel še nekaj reči, a smo bili že na ulici. Baron, svoboden, pred nami, Mirko hlastnih korakov za njim.

»On že ve, kam,« se je smejal Mirko in jadrno sva stopala za psom.

»Zavoljo šole pa si kar nič ne beli glave. Ta ima to, oni ono muho; so med njimi, ki jim ščurki lazijo po možganih. Vesel sem, da

jih ne vidim. Učitelj bi ne bil za ves svet. Ali pismonoša, ali izvošček. Najrajši izvošček. Imaš konja, imaš voz in voziš se s svojim gostom — samemu ti je dolgčas — po ravnih cestah, mimo krčm in cerkev, mimo ljudi, gozdov, pašnikov, rek in mostov: vse za teboj, ti pa naprej, naprej, dokler te je volja! Konj pozna tebe, ti si drag njemu, in če gost vrhu predpisane voznine navrže še napitnino, si gospod, si kralj, in najsi spiš v hlevu in si s slamo čediš škornje. Seno je ceneno, le usnje je drago. Najdražji pa je konj. Kapitala treba, tega pa nimam.»

Čebljal je neumorno, krepka sapa je vlekla proti nama in je zapirala usta.

»Ali poznaš to poslopje?«

»Vojašnica je.«

»Ampak katera?«

Ne, tega nisem vedel. Ne da bi nama bil kdo branil, sva stopila na dvorišče. Z dvorišča na še večji prostor. Novinci so se učili jahati.

»Tu gledam konje dan za dnem. Stoži se mi po njih, če deži in ne morem k njim. V dežju ne jezdiyo.« Sedel je tiho na klop in je poslušal povelja, topot kopit v žaganju, prhanje konj.

»Poznajo me, zato me ne spode. Edini stražmojster je včasih nataknjen, kadar mu ne jezdiyo prav. Kadar grmi njegov grom in njegova jeza treska, ne strme le novinci, tudi konji se plašijo. A to je malokdaj. Običajno ob sobotah. Pride namreč častnik in si ogleda konje in jahače, hlev in kovačnico, mrvo in oves in sol — vse do pike. Z orokavičnim prstom pobrska po hlevnem podu: če se je rokavica umazala, udari stražmojstra za uho. Stražmojster udriha s stremenom po vojaki, kadar častnik odide. Ko odide stražmojster, pa vojaki poiščejo biče in pikapoka po revežih konjih! — Toda iti moram. Poskakali so raz konje.«

Planil je v hlev in videl sem, kako se je z ogromnim šopom slame lotil konja. Drgal ga je ravno četrt ure. Nato mu je očedil kopita najprej z železnim kavljem, potem s ščetko. Za nekaj hipov mi je izginil izpred oči. A že se je pojavil s sedlom, pasom, uzdjem in garnituro krtač. Snaženje je trajalo zopet četrt ure. Najdelj se je zamudil pri kovinastih pločah. Bleščati so se morale kot solnce. Vojak je vse pregledal in izginila sta v hlev.

Ko se je pojavil zopet, je tiščal hleb kruha pod pazduho.

»Lej, in zdaj se vrneva,« me je pozdravil z ognjenimi očmi, koraki so mu bili še hlastnejši kot prej.

Za vojašnico smo se ustavili. Odrezal je velik kos kruha, pol sebi, pol Baronu, in stopili smo na obrežje. Mrcvaril je svoj delež, da je bilo kaj. Tudi Baron je bil zaostal...

»Ostanek nesem domov. Podrobimo ga v kavo.«

Most, Drava, kanal...

»Še enkrat rečem: Zavoljo šole si ne izprašuj vesti. Jo bomo že pretolkli. Teh nekaj let... Če ti bo dolgčas, pa pridi k meni. Ali boš?«

»Bom,« sem obljubil in razstala sva se — kot dva prava prijatelja.

3.

V tretjem razredu, med veroukom, dvigne železničar Milan roko. Imeli smo kateheta, ki ga je poznal vsak otrok v mestu. Temu je neopazno potisnil žogo v žep, onemu je spustil rožič na tlak, da se je sklonil in ga je na mestu pohrustal, srečni najditelj! A mi ga nismo ljubili. Se pravi: razdril nas je na dva tabora. Kdor je hotel za njim, se je moral spoprijazniti z njegovimi tremi obrazi. Če si ga srečal, si ga s pozdravom tako presenetil, da se je nasmejal na vsa usta in je še dolgo gledal za teboj, proseč te oprostivne spricho tolike zamišljenosti. In vendar si imel vtis, da te je ugledal že na vogalu, kot si ti ugledal njega... Če te je mučil z vprašanjem in nisi vedel odgovoriti, so oči zrle strogo, na bradi pa je igral neusmiljen usmev. »Poklic je v njem,« so razsodili njegovi prvi pripadniki, »odgovoren je za naše duše...« Njegov tretji obraz sem videl le jaz: »Privilegiranec, kaj si pred božjo pravico več od vseh drugih!« je govoril ta obraz, »ali si v stanu milosti božje?«

To je bilo kardinalno vprašanje, stavljeno vsak teden najmanj enkrat. Ne z besedo — s pogledom, s prstom je potrkala slutnja na vest...

Mirko se takih vprašanj sploh lotil ni. Med odmorom je rezal svoj komis vsakomur, ki ga je hotel imeti, tudi sam je pogumno otepala vojaško peko. Čeblljal je o štrucah, ki se dobe ob sobotah pri tej in tej babi, še gorke da so in vrhnje se cedi z njih. Železničar mu je bil prinesel par izcefranih čevljev; Mirko jih je razkazoval vsemu razredu in je bil tolikanj srečen, da je darovalcu na čast narisal na tablo — božje oko z dolgim, predolgim jezikom.

Slani se je potemnilo lice. Slana je bil Jareninčan; zavijal je vse a-je na au in u-je je mehčal v ü-je! Njegov Bog Oče, Bog Sin, Bog svetli Düh je neizprosno ščegetal mišice na smeh. Njegov obraz pa je bil nadvse sladak. Od obličja do obličja sta se gledala s katehetom, ta svest si popolne zmage, oni topeč se od koprnenja... Slano smo sovražili vsi: pobožnjaki in brezbožniki enako. Uprla se nam je bila njegova sladkoba, ob njegovem pohlepu po »svetniški gloriiji« smo se stresali.

Vendar ga Mirko edini ni naravnost sovražil. Risal mu je svetniške sijaje na tablico, nalepljal svetega Dühä, plahega goloba, na

hrbet in je poveličeval Slanov »vnebohod« z besedami svetopisemskega preroka.

Nepristranski Milan tedaj dvigne roko. Prejšnja ura verouka je bila izpadla, ker smo imeli spoved.

»Brodar se je med spovedjo v cerkvi smejal.«

Kot da je treščilo v razred, je vsem zastala sapa. Malokdo je prvi trenutek umel, kaj besede pomenijo. V cerkvi... med spovedjo... če grešnik ni pri priči izključen iz šole, pa je vsaj med pogubljenimi na dan poslednje sodbe, je bila prva misel, ki je prešinila glave. Posvetna kazen mu bo odpuščena, kakor poznamo kateheta. Kaj bo v večnosti?

Slana je pokrtil obraz z rokami in se je nagnil na klop. Črno mu je postalo pred očmi.

Katehet je nataknil svoj drugi obraz: oči so zazrle strogo, na bradi je zaigral neusmiljen usmev.

»Milan, ali je res?«

»Tako je, kot sem rekel.«

Izpraznili smo prve klopi, da napravimo prostor sodišču. Bila pa so katehetova sodišča strogo nepristranska. Določil je sodnika: Mejač naj bo! Poklical je pet porotnikov in jih je posadil v prve klopi, dočim je sodnik zasedel katedro. Še tožnika in zagovornika! Radi nepristranosti in ker je naposled vsak človek grešnik, bodi zagovornik vnebovpijočega vedenja — Slana, tožnik pred vsem razredom pa — Mirko!

Slana in Mirko sta morala stati med katedro in porotniki. Katehet sam je sédel v zadnjo klop, na moj sedež.

»Začnite! Sodite po vesti in poštenju!« In kot da se ne briga za razpravo, je vzel brevir iz žepa in se je potopil vanj.

Mejač je preiskoval na dolgo in široko. Kdaj sem kritičnega dne prišel v cerkev, kje sem stal, kako dolgo sem čakal, da pridem na vrsto, kaj sem držal v roki, kam sem gledal itd. Slani za menoj je slišno tolklo srce, Mirku so plamenele oči. Osramočen jih je povešal.

»Slana, zagovarjaj ga!« je prigovarjal katehet prilično. Zvenelo je kot: Ljubimo svoje sovražnike! Nad devet in devetdeset pravičniki ni v nebesih tolikega veselja kot nad enim spreobrnjenim grešnikom!

Slana bi me bil rad branil, a ni mogel. Jezik se mu je zatikal, brez-pomočno si je drgal čelo.

Mirko je osorno poudaril moj prestopok in predlagal kazen. Srednjo kazen, ne preostro, ne premilo.

Mejaču se je jel zapletati položaj. Ugovarjale so namreč priče, verodostojne nad vsak dvom, da sem bil ves čas enako resen in da se nisem ne prej ne poznej zaničljivo izrazil o zakramentu, kar bi bil nedvomno storil, če bi se mu od srca in resnično — smejal.

Moja stranka ni bila večja od nasprotne, a sestavljena je bila na srečo iz samih zanesljivih ljudi, dočim so zoper mene pričevali negodniki, zavidniki, zanešenci, tožljivci in prepirači...

Katehet je moral posredovati. Nepoučen, kot je bil, si je dal poročati o dosedanem poteku razprave in je Mejaču pomagal iz zagate.

Tu vstane Milan drugič.

»Brodar je danes med odmorom podaril Mejaču zemljo, zato da bi molčal. Mejač sam je podkupljena priča. Ne more soditi, če je zapleten, tiči v stvari sam do ušes.«

Tedaj se je zgodilo nekaj nenavadnega. Mirko, državni pravdnik, vzrase do stropa. Za dlako je manjši od kateheta samega. Oči mu krešejo iskre.

»Lažnik!« zagrmi po razredu, Mirkova roka kaže na Milana. Kakor angel s potegnjenim mečem na sliki: Izgon iz raja...

Katehet prekine razpravo in vsi zopet sedemo na svoja mesta.

»Mislil sem, da boste stvar izravnali sami med seboj... in da jo jaz lahko izbrišem. Kaj naj zdaj? Ali naj verjamem pričam, ali naj se držim tožnika?«

Najnesrečnejši so bili porotniki. Še do besede niso prišli, kamoli da bi odločili o moji usodi. Ob pričakovano veselje, poparjeni so sedeli v vrsti in so upali, da se znabiti vendar še izcimi pravda iz teh prerekov...

»Kako misliš, Milan?«

Milan ne pomišlja dolgo.

»Naj mu bo odpuščeno. Čul jih je itak dovolj. Vendar naj bo sojen šele tedaj, ko vrne »Sveti raj« s podobami, ki bi ga tudi drugi že radi imeli. N. pr. jaz.« In Milan je sédel.

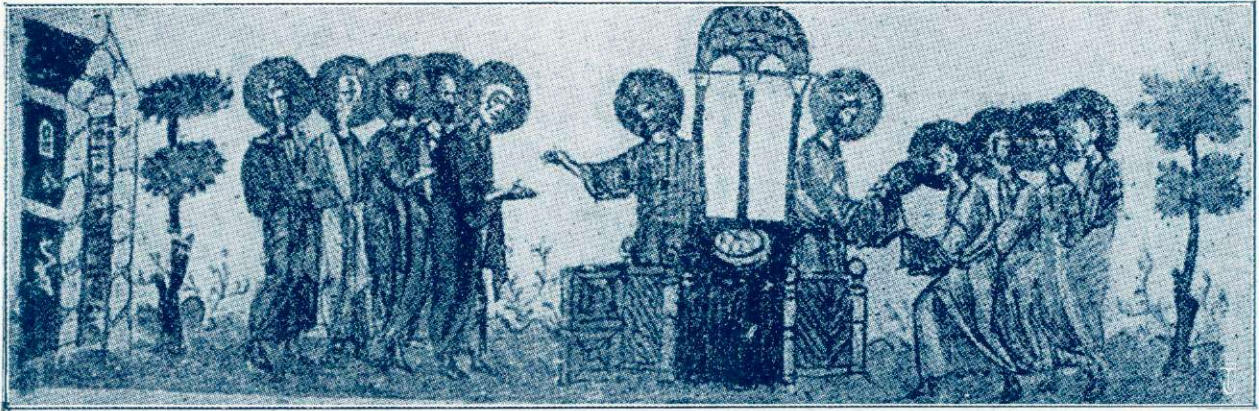
»Pa ‚Sveti raj‘ je moj; posodil sem mu ga jaz,« se začudi katehet. »Naj ga ima, dokler ga imeti želi.«

»Že dobro,« pripomni Milan, oči uprte naravnost. »Naj ga le vrne!«

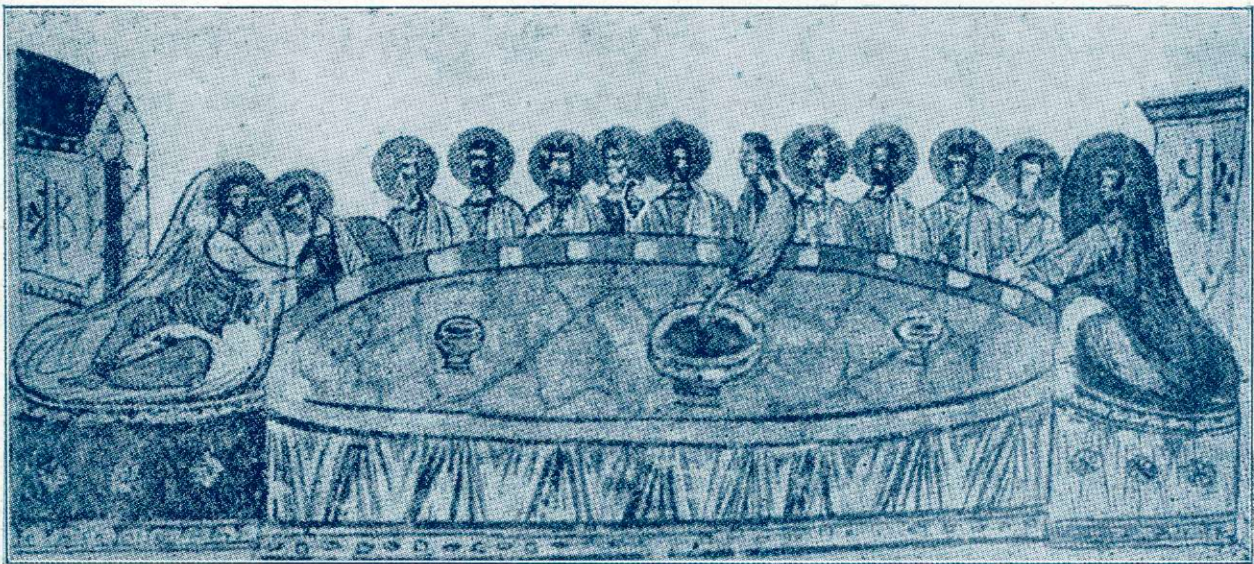
»Pa ga vrni kmalu, Brodar, da bo zadovoljen tudi Milan, ki ti velikodušno odpušča nespodobnost v cerkvi.«

»Kaj je s knjigo?« me vpraša po pouku v veži Mirko.

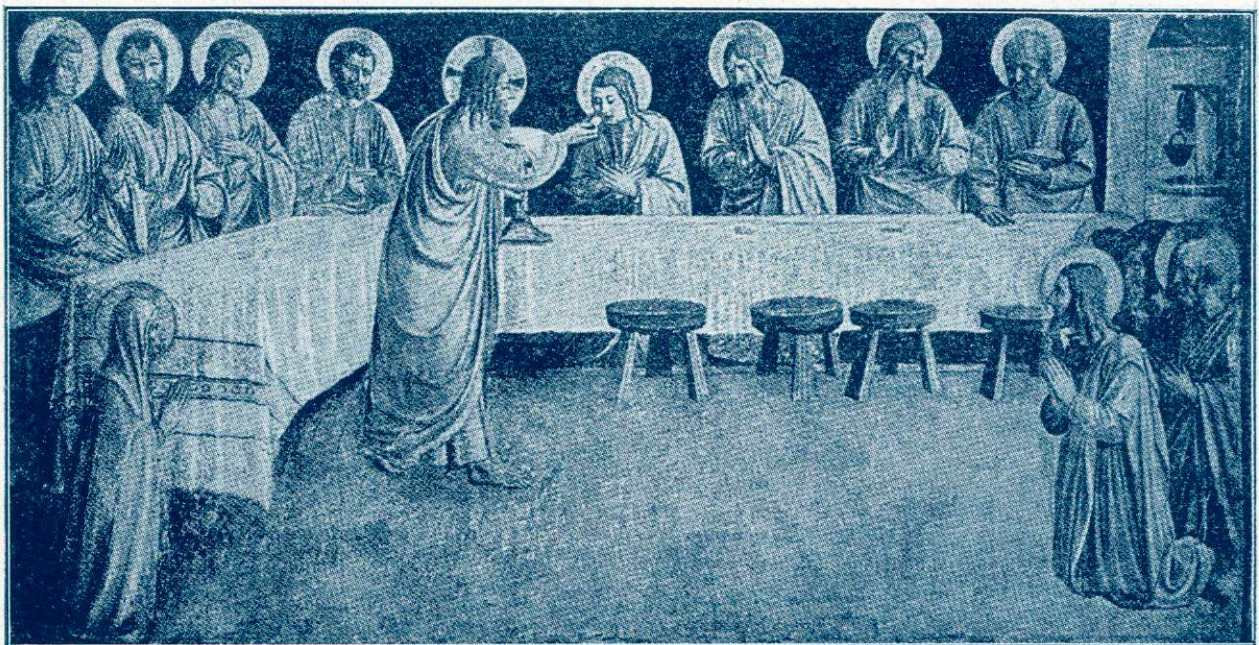
»Izgubil sem jo,« mu priznam in tiho izginem domov.

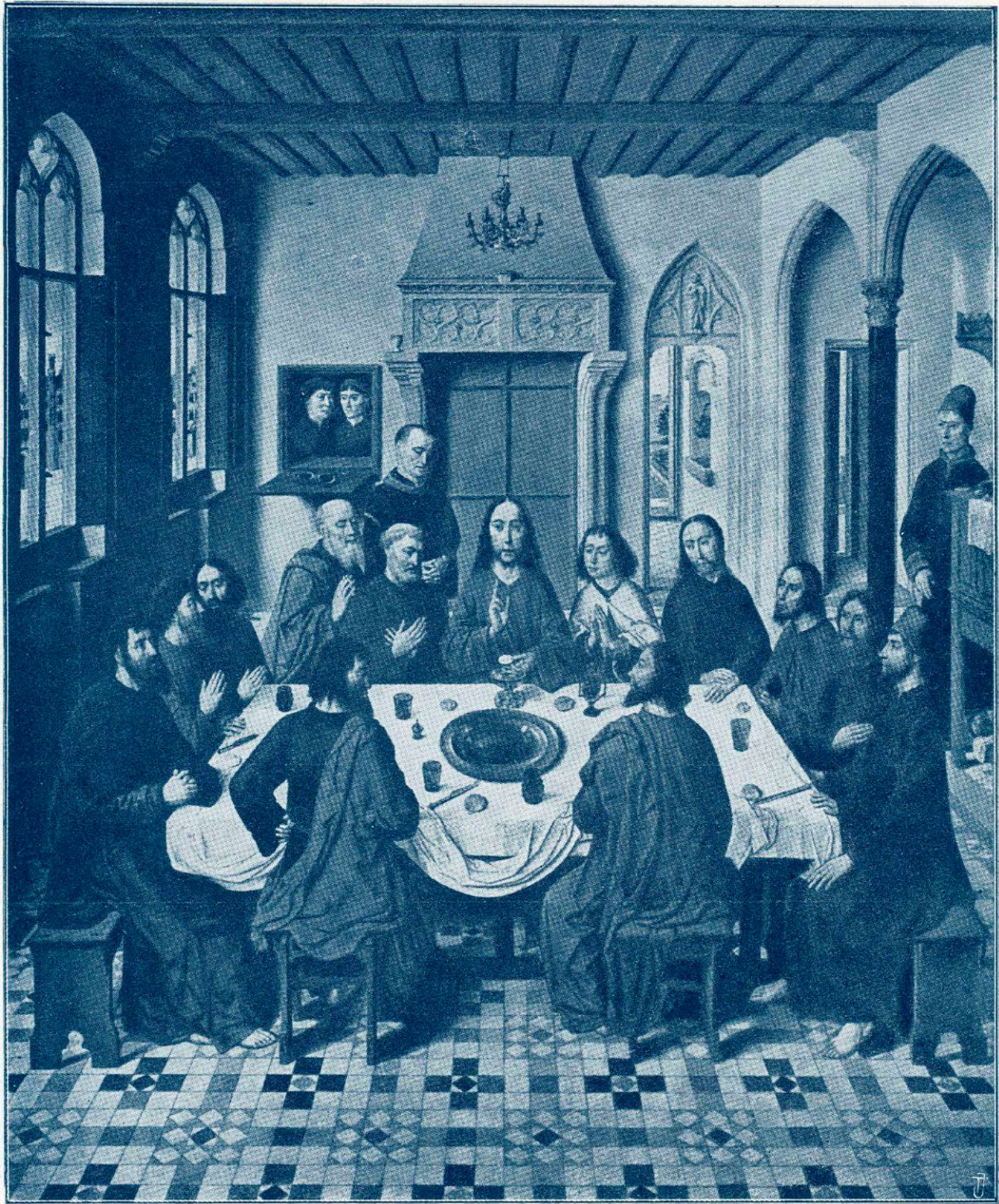
Sl. 17. Evharistija. (Paris, Nac. bibl. Cod. 74.)

Sl. 18. Zadnja večerja. (Paris, Nac. bibl. Cod. 74.)

Sl. 19. Fra Angelico: Zadnja večerja.

Sl. 20. Dierick Bouts: Zadnja večerja.

KRONIKA TRENTE

ALIAS TRENTARSKEGA ŠTUDENTA II. DEL.

Joža Lovrenčič.

Peto poglavje.

O vojski in kako je mors nigra pobrala bovškega grofa in Pustinarico. Opiše vojni pohod novega bovškega gospoda grofa Podgorskega in njegovo romanje v Rim in pokoro.

PREŠLA so huda leta — Bog
ne daj nam takih doživeti več nikoli!
Prestali dosti težkih smo nadlog:
vojskó imeli smo in njena druga
mors nigra — črna kuga
se širila je in morila vseokoli.

Pobrala grofa našega je in pobrala
Pustinarico je, ki reva žalovala
po sinu je tako, da Bog je dobro storil,
ko smrt poslal je in nebesa ji otvoril.
Še dosti drugih smrt tedaj je pokosila
in mene samega bi kmalu v grob zvrnila.

Sed ut Chronica porro tractetur! Bovški grad
Podgorski grof je dedoval
in rudnik ž njim — pa je samo enkrát
prišel pogledat ga in še takrat je delavce pobral
in jih odpeljal s sabo na vojskó.
To bilo je, ko za Tolmin je šlo.

Ko je tolminski grof beneško vojsko strl,
Podgorski v Kobarid je s svojo četo vdrl
in je sovražnika skoz Kot in po Nadiži gnal
in spotoma vasí in trge Benečanom žgal.
Et fama narrat: Ko je prišel pred Čedad
— recte Šenčur —, ni vstrašil trdnih se ograd.

Razvrstil svoje čete je ob mesti
in Benečanom dal je marenj nesti:
»Predajte se in ne skrivite ne enemu se las,

se ne predaste — je brez milosti po vas:
ne enemu poveljnik ne bo prizanesel,
da, še otroku ne, ki v materinem je telesu!«

So Benečani sela zavrnili
in so predajo odklonili. —
Da večji zbudil bi pogum med četo,
Podgorski je relikvijo pokazal sveto:
iz Kristusove krone trn, ki ga pradedov ded
prinesel iz dežele svete je ko amulet.

»Vojniki, preden pojde solnce za goró,
zidov v tem mestu in ljudi ne bo!
Poglejte, Kristusove krone trn!
Ta nam pomore, čuda dela:
pred nami morala čez drn in strn
bežati bo beneška vojska cela! —«

In navalili so na mesto, ga zažgali
in kar jim pod roko prišlo — poklali.
In še nadaljevali vojni bi pohod,
da ni prišla mors nigra jim naprot,
ki vojno je končala
in ljubi mir nam dala. — —

Podgorskega težkó težila je prelića kri,
ki jo nedolžno je prelival one dni,
in se opravil je in v Rim šel na spokorno pot,
— gotovo klical ga je sam Gospod! —
je v Rimu greha se pred papežem obtožil
in sveti oče mu pokoro je nalóžil:

»Moj sin! Odvezani so grehi ti, a za pokoro
poromaj k Materi na Staro goro!
In ker si rušil — moraš spet zidáti
vsaj vas in revežem jo dati,
ki v cerkvi bodo zbirali se in molíli
in duši tvoji v poznih dneh še mir prosíli!« —

Biló je pred Velikim Šmarnom popoldan;
ko k prazniku zvonovi so zapeli
na Stari gori in pozdravljali ljudi, ki speli

od daleč so in blizu k Materi na gôro,
s prošnjami eni, drugi za pokoro,
med njimi je Podgorski šel, od pota ves prašan.

Ko beli dan zvonili so zvonovi,
že grof pobožno v cerkvi pred Marijo je klečal
in prosil jo, da kraj bi razodela vasi novi,
in ko ji je v molitev zatopljen obljuboval,
da v vasi cerkev Njej sezida belo,
— ali je bilo res, ali se mu je le zazdelo? —

Marija s prstom smer je pokazála
in Jezušček v naročju Njenem se je nasmehljaj,
kot Materi bi ljubljeni pritrjeval...
In grof se je razveselil: »Marija znamenje je dala!«
In jasno mu je bilo: V Trenti, v zapuščenem svetu
naj ljudstvo moli k Materi in Njenemu Detetu...

Po maši véliki, ko je med romarji nizdol
po stezi šel in je poslušal glas zvonov,
je venomer na uho mu zvenelo
in pelo:

»Blagor mu, ki čuje
pred rožanci mojih duri
in stopinje moje premišljuje —
ne pozabim ga ob smrti uri!«

PREČUTE NOČI.

B. V.

1.

Kadar se spomnim nate, o mati,
zastro mi okna drobna
močno brušeni kristali.
In prislunem v tišino:
Odkod bo dahnil tvoj korak,
odkod se name sklonil tvoj obraz...

Srce moje zakrvavi,
 kakor od divjih trnov ranjena roža,
 a pride angel in jo s peruti lahko poboža,
 ponese v nebo moje srčne rubine
 in jih v tvoje srebrnobeke roké položi...

2.

V noči, ko bdim,
 majeta vihra in tema svetiljke pod oknom.
 Njihove trepetajoče luči gredó preko stropa,
 in so kakor blede, spačeni umirajoči obrazi,
 ki bulijo vame v obupnem smrtnem strahu —
 dokler zjutraj v mraku svetiljke na sivi cesti ne umró.

3.

Mi smo žejni vodnjaki
 v zapuščenih dolinah suše.
 Vroči pustinjski vetrovi poljubljajo naše ustne,
 in v našem osrčju ni žive vode:
 Stene so nam od solnca razžgane,
 in vihar nas zasiplje s peskom;
 še krik ne more iz naših ust —

KAJ GRE MIMO NAS?

Ivan Albreht.

Kaj gre mimo nas,
 kaj gre preko nas?
 Obrazi — gladni psi,
 in trupla — zgolj skeleti,
 to so nesrečni, v prah ukleti
 mučeniki naših dni.

Kaj nam kažejo dnevi,
 kaj kriče noči?
 Joj, v dušah rastejo gnjevi
 in v žilah kri besni...

O, videl sem ga v snu.
 S slepim srdom v steklenih očeh,
 s srebrniki v rokah obeh,
 a usta mu je krivila zavist,
 ko šel je mimo mene Antikrist.

ŠTRAJK.

Narte Velikonja.

Klet je bila polna dima; težak duh po razlitem vinu je tiščal na ljudi. Zunaj se je mračilo in po trdih neobritih obrazih se je razlivala svetloba brleče leščerbe, viseče na vlažnem, s plesnobo prevlečenem zidu. Na slabem podu so se delale luže od snega, ki so ga nanесли na čevljih. Okoli mize so sedeli črni, sajasti delavci in upirali oči na vegaste lesene stopnice, ki so držale s ceste v klet. Za točilnico je stala razmršena deklina, ki je suvala od sebe postavnega fanta, ki ga je klicala za Luko. To je Luko očitno dražilo še bolj, da se je vedno bolj razvnel, loveč deklino za roko. Oni okoli mize so nekoga pričakovali. Kadar so zaškipale stopnice pod novim prišlecem, se jim je ustavila beseda ter so se ozrli k vhodu.

»Da ga ne pošljejo!« je godrnjal že plešast dedec in hodil gorindol po sobi. »Kako se jim je izteklo?«

»Kako se bo izteklo?« se je razvnel na koncu mize drugi z zavihanimi rokavi. »Kaj bi ugibal, Blaž! Tako, kakor po navadi! Jaz vem, da po navadi.«

»No, če že veš, da po navadi, pa povej, kako se vse zgodi po navadi. Povej pa ti, Urh, če že vse veš!«

»O, kolikokrat smo že vrgli kladivo v stran, pa smo ga le spet pobrali. Na svoje stroške pobrali!« je kimal Urh. »Pri tej reči je, kakor da kača lovi svoj rep. Pomika se, pomika; pa so cene višje, čim več plače imaš. Zmerom plača lovi cene, kakor gad svoj rep!«

»Jaz ne razumem!« je zagodrnjal Blaž.

»Saj je vseeno!« je leno odvrnil Urh.

»No, vendar enkrat!« je planil od mize tretji prišlecju naproti. »Ali si, Mate, ali nisi?«

»Seveda sem!« je dejal oni še na stopnicah in skozi dim in somrak iskal ljudi v kleti. Zasopel se je bil ter si brisal rosno čelo. Njegove oči so iskriale tajen ogenj, na licu se je izražala še nepoznana groza, kakor da je tik pred vrati ušel smrti. Tak izraz ima človek, ki mu je švignil plaz za hrbtom ter ga butil v zamele.

»Mate, Mate!« so planili vsi pokoncu, še Luka je pustil deklino na miru. »Kako je?«

»Polič prinesi, Marjana!« je dejal Urh, dregnivši Blaža. »Boš videl, da je po mojem!«

»Ne bom pil; ne morem piti!« je mahal okoli sebe Mate. »Kako je? Če bi Vam mogel povedati! Ali je sploh mogoče povedati tako, da razumeš? Tako in tako. Še če voz podvleče podse otroka in si gledal, pa ni bilo nič drugega kakor samo ta otrok, ne veš, kako bi dejal, da je bilo, tako ali tako. Ali je otrok gledal okoli in konj udaril vanj, ker se ni umaknil, ali je voznik kriv. Pa boš razložil, kako je, če udari na eni strani dvatisoč ljudi, na drugi strani vrsta vojaških pušk, pa se pokade tu in tam strelji in kriki in kamenje.«

»Kakor ponavadi!« je dejal Urh.

»Kako ponavadi?« se je z nenavadno občutljivostjo, polno neznanega ljubosumja obrnil Mate k Urhu. »Ali je to ponavadi, če stojiš v množici in vpiješ, daješ znamenje in se kriješ pred strelji, pa obleži petnajst mrtvih v vežah, na umazanem snegu in sredi ceste ter se vije na istem umazanem snegu in poledici dvajset ranjenih?« je naenkrat s polblaznim izrazom v očeh rezko in svinčeno poudaril ter spustil roko na mizo.

»Petnajst mrtvih?« so se zganili delavci okoli mize in njihove zenice so se zabliskale, čudno zabliskale sredi očesne beline. »Petnajst mrtvih?! Prokletost!« Zdelo se je, da je nekdo nagnal tolpo risov, ki se izkušajo braniti do zadnjega diha, toliko gneva, strahu, sovraštva in maščevanja je bruhalo iz njih.

Le Urh je kimal bolj zase kakor za druge, nalil kozarec ter ga izpil: »Kakor ponavadi!«

»Da, prokletost! Toda, si misli človek, to je njihova obramba, samobran in te ne moreš nikomur odreči, kakor tudi za nas enega ni druge poti. Človek je kar v sredi vrtnca, pa te vrtnec zažene; vidiš, fant, tako te zagradi, pa se ne rešiš!« je zavrtel z dvema prstoma kozarec ter se obrnil na štirinajstletnega fanta, ki je stal v kotu in verno poslušal, strmeč v vrteči se kozarec. Niti žilica ni trenila fantu v obrazu med pripovedovanjem. Zapazivši, da so se vse oči uprle vanj, se je stresel, kakor da se budi iz omočice.

»Fant, pravim,« se je dvignil Mate in pokazal proti izhodu, »fant, pojdi, dokler si mlad. Dokler si mlad in nisi zavonjal človeške krvi, žive, še vroče človeške krvi. Pojdi in reši se!« je bruhalo iz njega v krčeviti bolesti, kakor da se bori z nečem nevidnim, kar ga duši in grabi za grlo. »Saj ni, da bi ti mogel povedati z besedo, fant, tako pojdi na moj migljaj!«

»Ne grem, Mate!« je odvrnil fant trmasto ter se še globlje pomaknil v kot.

»Pojdi, Andrej!« je pripomogel Blaž, »Mate ve še najbolje, kako in kaj!«

Andrej pa je samo zmajal z glavo in otipal v žepu droben žebelj. »S tem žebeljem ga udarim, če me ne pusti na miru!« je dejal polglasno.

»Pa pusti fanta!« je dejal Urh. »Kaj boš podil fanta od navadnih reči. Naj poslušaj!«

»Če pravite,« se je vdal Mate, »če mislite. Toda to, to, to ni za otroke!« Njegov obraz je dobil spačene poteze. »Pravim, da to ni za otroke!«

»Kaj boš?« se je zasmel Luka in vihal srajco za vratom. »V nedeljo je že rinil med dekleta, kakor ti, Mate, sam. Še enkrat toliko si star, pa se tako ne postaviš.«

»To ni res!« je kriknil Andrej. »Jaz ne maram za dekleta; ti, Luka, lažeš!«

»No, no, saj nisem tako mislil!« se je smejal Luka.

»Kaj boš motil!« so mirili drugi. »Mate, govori naprej!«

Mate je snel kapo z glave ter ponovil s težkim, trudnim glasom:

»Petnajst mrtvih! Vidiš belo, umazano belo, od obeh strani s snegom in živim plotom ograjeno cesto, na cesti temo ljudi, ki se sunkoma pomikajo naprej, naprej, prav pred bajonete. Solnce sveti na sneg, na ljudi in bajonete in na otroke, ki mahajo z rokami. Ženske drže pred seboj v zraku žive otroke. Žive otroke v solncu pred svetle bajonete. Če stopiš v ta hrumeči val, te živa reka pobere in ponese naprej. Naprej ni junaštvo; nazaj se obrni, nazaj stopi, če moreš, to, vidiš, to.«

Njegovo oko je zastrmelo preko glav, kakor da gleda silne vizije. Ni pogledal nikomur v oči, preko glav in luči v temen kot je uprl svoj pogled in na čelo so mu stopile znojne kaplje. Ko se je srečal z Andrejevim pogledom, čigar oči so se svetile v mraku, se je zdrznil, pograbil kozarec na mizi in ga zvrnil na dušek.

»Pa praviš, da ne boš pil!« je pripomnil Blaž. »Ná, žejen si od te dolge poti!« Nalil mu je iznova in iznova je Mate zvrnil kozarec vase.

Oddahnil si, je stegnil roko po mizi, kakor da ga bole členki. Roka se mu je rahlo tresla. Sklonil je glavo na mizo in povzel:

»Tik ob meni se je pehalo črnolaso dekle. Ogenj ji je švigal iz oči, vsa razvnetá je zmerjala moške z bojazljivci, zajci in strahopetci. Bluzo je imela rdečo in prsi so se ji dvigale burno in napeto.«

»Haha!« se je zasmel Luka.

»Ne smej se!« ga je ljuto pogledal Mate. »To je ona, zaročenka Petrova, tvojega brata!« je pokazal na Andreja.

»Poldka!« je s trepetajočim glasom, polnim notranje radosti in ponosa poudaril Andrej.

»Poldka!« je pritrdil počasi in z naglasom Mate. »Da, Poldka!« In njegov pogled se je spet spustil v daljave. Govoril je bolj zase. »Tudi Peter je bil tam. Zjutraj mu je še prst obvezala in razločno se je videla bela obveza izmed tisoč rok. Po obvezi ga je Poldka poznala. In z obvezanim prstom na oni strani se je držala ona na tej strani. Zraven nje pa njen polneumni brat z belimi lasmi in rdečimi očmi. Bebec je tiščal kamen v roki. Med hrumom in truščem se je množica ustavila, Peter je zamahnil z roko in Poldka je odzdravila. Samo za hip. Nato je začela iznova priganjati, hujskati in vpiti. Med vojaki se je nekaj zganilo in častnik na konju je mlademu fantu pokazal s sabljo na njo. Isti hip se je ona sklonila k bratu bebcu in belolasec je zavihtel kamen na vojake!«

»Haha!« se je razmajala gruča okoli mize. »Ali vidiš, kaj je napravil bebec!«

»Ali vidiš, kaj je napravil?« se je obrnil Luka k Andreju, ki se je tiščal v kot zaradi nepoznane sle in čuvstev, ki so mu burkala srce. »Ali bi ti to napravil?«

»Pusti me!« je odvrnil razdraženo Andrej. V žepu je spet otipal žebelj. »Udarim ga, udarim ga, če ne bo tiho!«

»Pa je vrgel!« je nadaljeval Mate. »Ali je kdo kriv? Nihče ni kriv, ne oni, ki vrže, ne oni, ki ga zadene. Saj oni, ki ga zadene, tudi nima tople večerje in je revež, samo za plot je, da se drugi zanj skrijejo. Tisti hip so šklepnile puške. ‚Nazaj!‘ je vpil častnik. ‚Nič nazaj, naprej! Kaj bodo reveži! Sami ste tudi reveži. Ti, mladi fant, saj si sam tudi revež!‘ je vpila mlademu vojaku. ‚Obrni se in z nami pojdi! Kar obrni se, da boš imel toplo večerjo!‘ je vpila Poldka.«

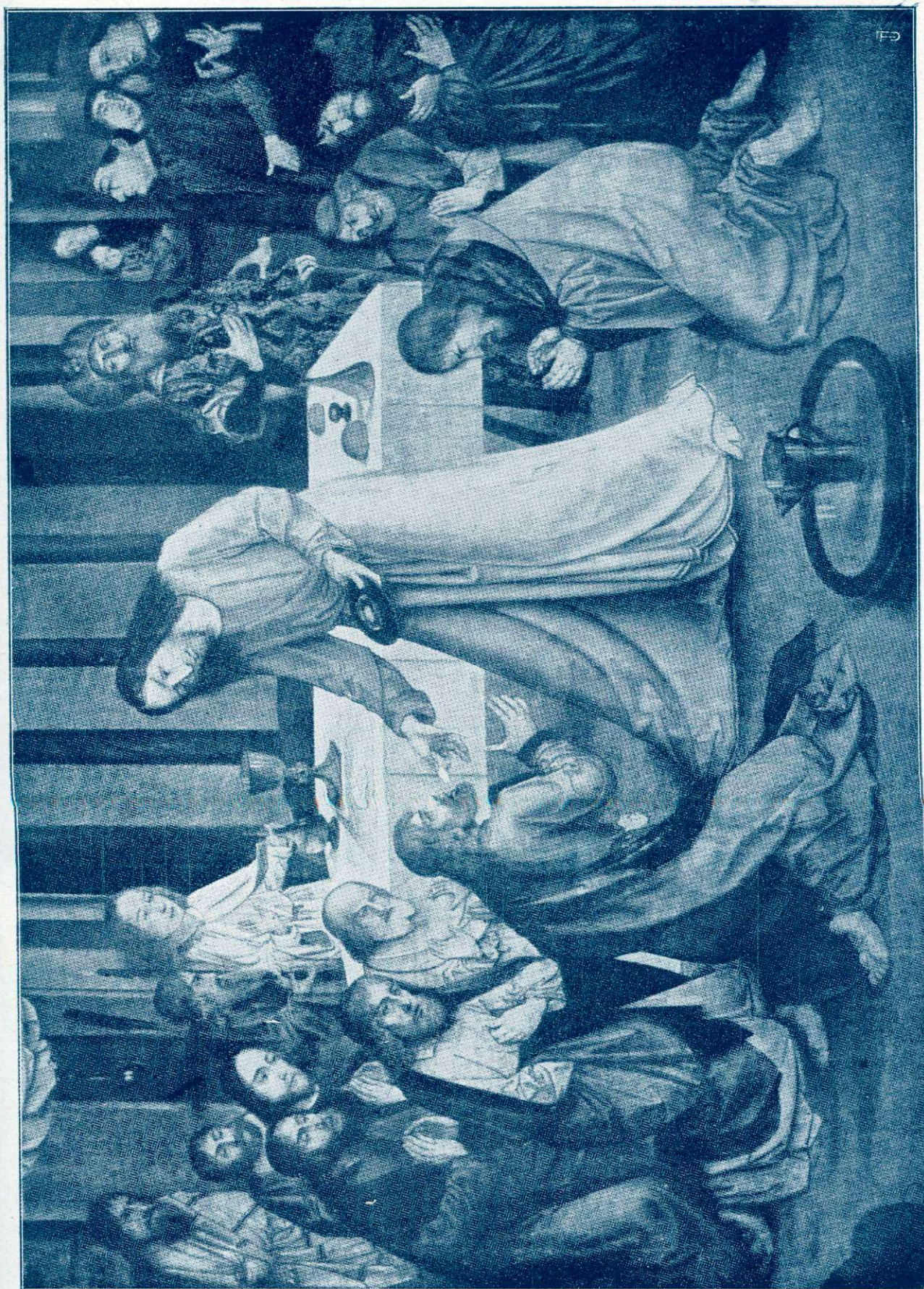
»Kaj pa Peter?« je hlastno vprašal Andrej ter se pomaknil bliže.

»Peter? Mahal je s svojim zavezanim prstom!« je omalovaževalno odvrnil Mate z zaničevanjem na licu. Videlo se je, da je zanj važna samo ena stvar. Vedno bolj je lezel vase zaradi neznanega trpljenja, ki mu je grabilo dušo. »Tisti hip je pritlikavec zavihtel kamen. In zadel je mladega vojaka na čelo. Kar naenkrat se je prikazala na čelu kri ter se pocedila na lice. Cel curek na lice. Fant se je obrnil bolečine ter obrisal z rokavom.«

»Haha!« se je zasmel Luka.

»To je zmerom tako!« je dejal Urh.

»Stvar ni za smeh!« je ves nervozen udaril Mate po mizi. »Stvar ni za smeh. Kaj more vojak, če ga postavijo s puško na cesto. Morda je stala mati v vrstah pred njim, kajti ženska je zavpila. Morda je bila samo sestra. Videl sem samo, da je Poldka udarila brata po roki. Tistikrat je zašumelo v množici. Vojaki so dvignili bajonete. Svetlo se je zabliskalo v solncu. Okoli in okoli sneg, na cesti pa je sijalo solnce tudi iz bajonetov. ‚Streljali bodo!‘ je bežalo od ust do ust. Vse je pri-

Sl. 21. Justus van Gent: Zadnja večerja.

Sl. 22. Giotto: Zadnja večerja.

Sl. 23. Lionardo da Vinci: Študija za Zadnjo večerjo.

pognilo glave. Kakor bi se bil lan zazibal, smo pripognili glave. Sam ne vem, zakaj smo jih pripognili. Kar k flom te potisne. S težko silo te pritisne. Kakor ovca si, če šviga preko glave bič.«

»Kaj pa Peter?« je ostro vprašal Andrej.«

»Andrej, pojdi!« je poudaril Mate. »Pojdi! Ti tega ne razumeš in jaz se kar bojim.«

»Saj vprašam samo za Petra!« je nejevoljno odvrnil Andrej. Nezavedno je tiščal žebelj v žepu in se tresel po vsem telesu.

»Tudi Peter!« je dejal Mate in se ni ozrl v fanta. Njegove oči so bile vedno bolj razprte in roke so se tesno oprijemale miznega roba. »Tudi Peter!« je ponovil in pograbil po kozarcu, ki je stal pred Urhom.

»Pij, Mate, pij, da ti odleže. To je zmerom tako. Leže môra na dušo, pa ne veš, kam z njo. Pij!« je usmiljeno dejal Urh.

»Da, tudi Peter! Zakaj ne bi Peter!« je srepro uprl Mate v Andreja svoj pogled.

»Ali naj dela izjemo?« se je zakrohotal Luka. »Stisnil se je k plotu ali k steni, morda celo v vežo!«

»Tudi Peter!« je ponovil sam pri sebi Andrej.

»Seveda se je stisnil!« je dejal Mate. »Ker se je val ustavil, so vojaki povесili puške.« Mate si je za hip oddahnil in segel vnovič po kozarcu.

»Pij, Mate!« je s tresočim glasom porinil Urh svoj kozarec pred fanta. »Taka reč leže na srce. E, jaz, bratec, vem, kako taka reč leže na dušo. Kakor mrzla kača. Ovije se okoli in okoli duše, pa je ne segreješ do sodnjega dne.«

Mate je spet pil. Nobenemu ni pogledal v oči, samo strmел je v daljavo in roke so se mu tresle. Njegovo lice, zasenčeno v polmraku, je pričalo o neizrečenem duševnem naporu.

»Vojaki so povесili puške samo za hip. Samo za hip. Ljudje so potisnili spet naprej. In v tem hrušču in viku so držale spet ženske otroke v solnce in pred bajonete. V solnce in pred bajonete. In tudi bajoneti so se zabliskali v solncu. Prijatelji, kako je to nepopisno nerazumljivo. Vidiš otroke, ki strme v solnce in bajonete, ki se bleste kot zveneči jeziki. In tisti hip se je oglasil zvon čez smreke, čez množico in cesto. Kako je to nerazumljivo! Kakšna nenavadna luč, kakšen nenavaden glas in kako nenavadno je vse to v solncu. In spredaj se pred živimi ljudmi bleste bajoneti.«

Nastal je za hip premolk.

»In potem, in potem — ti, Andrej, to še najbolj čutiš, ker si mlad in nepokvarjen! Potem so odjeknili strelil!«

»Na vas?« se je zganila družba.

»Da, na nas!« je trudno odvrnil Mate. »Na nas, na žive ljudi. Na otroke in ženske in moške, na Petra in Poldko in pritlikavca, streli med glasovi zvonov. Nič ne vem drugega, kakor da so ženske zakričale in vse se je obrnilo prihuljeno nazaj, v beg nazaj po cesti. ‚Peter!‘ je jeknila Poldka, se zavrtela ob zametu in omahnila na kup snega. V diru so bili mene potisnili v prvo vežo. Otroci so groze kričali. Ob dekletovem klicu se je Peter obrnil, a množica ga je potegnila s seboj. Poldka je hropela, nad njo se je sklanjal njen bebasti brač. Zagrabilo me je nekaj v srcu in planil sem k dekletu. Sto rok bi moral imeti, da bi vse dvignil. Trinajst jih je obležalo takoj mrtvih in drugi so se vili v mukah na snegu in grebli z rokami vanj. Trinajst mrličev na en sam hip. Planil sem k dekletu in v obraz mi je štrknila kri. Človeška vroča kri mladega dekleta, ki je padlo na cesti na rjavoumazani sneg. Kakšen vonj, kakšen trpkosladak okus ima človeška kri. O, tovariši, o!« si je začel grebsti po glavi in po čelu so mu polzele težke znojne kaplje. »In zraven pomisli, da je ustrelil mlad fant, ki se je nji sami smilil, ko ga je zadel bratov kamen. ‚Daj mu ručo, ta robec z mojo krvjo!‘ je zahropela.«

»Komu, Petru?« je naglo vprašal Andrej in zobje so mu šklepetali mrzličave groze in neznanega sovraštva.

»Kakšen si, počakaj!« ga je miril Luka in težka resnost mu je legla na lice.

»Ne Petru!« je predse odgovarjal Mate. »Ne Petru! ‚Onemu mlademu fantu jo daj, ki je streljal. Da ne bo imel težke vesti!‘ je zahropela ter iztrgala izza bluze okrvavljeni žepni robec. ‚Na, fant,‘ je zašepetala vojaku, ki je stopal mimo nje ter se ozrl nanjo. In mu je s tresočo roko pomolila žepni robec. V zadnjih hipih mu je ponudila robec, okrvavljen z njeno lastno krvjo. O, bratje moji, da ne bi bil jaz tega nikoli videl!« je Mate skoraj jokaje naslonil glavo med roke. »Zakaj sem moral jaz to gledati, vonjati ta duh sveže, vroče krvi umirajočega dekleta? In fant je vzel, plašno je vzel, kakor da je ukradel v cerkvi, in na njegovem obrazu je bila smrtna groza. ‚Kako ti je ime?‘ je vprašal narahlo. ‚Poldka,‘ je dahnila in omahnila v sneg. ‚Z Bogom, Poldka!‘ je zašepetal s svetim spoštovanjem in zatlačil spomin pod bluzo.«

»Kakšen je bil?« je naglo vprašal Andrej.

»Mlad je bil, rahel mah je imel pod nosom!« je s težavo in počasi odvrnil Mate. »Da, mlad in rahel mah je imel pod nosom in modre, čisto modre oči,« je pristavil s čudno bolečino.

»In Peter?«

»Petra nisem videl! V daljavi se mi je zdelo, da sem ga videl, kako beži. Spoznal sem ga na beli obvezi na roki!«

»In se ni vrnil?« je pritiskal Andrej.

»In se ni vrnil!« je trudno, blodno odgovarjal Mate. Glas se mu je tresel, postajal mu je hripav in oči so mu buljile v obraze okoli mize.

»Kaj vam vse to pripovedujem?« se je naenkraft razvnel. »Kaj vam mar? Tja bi bili šli, da bi bili sami videli!«

»Kaj pa je, Mate?« se je oglasil Blaž. »Pripoveduj naprej. Jaz ne razumem vsega, toda drugi razumejo.«

»Hotel sem dekle dvigniti! ‚Poldka, daj, vstani!‘ pravim. Pri srcu me je bolelo. Takrat je vrgel fant puško v stran in planil zraven: ‚Pusti, da jo ponesem jaz!‘

In jo je vzdignil. Lice mu je rdelo, še ozrl se ni za puško. Dekle je vzdignil na svoje roke, roke pastirčka, in težko sopel. Kakor da vonja njeno vročo kri. Tudi meni je jemalo zavest. On se pa ni zmenil za puško, pritisnil je mrtvo dekle z vso silo na svoje prsi in jo odnesel v prvo vežo. Vse je gledalo začudeno, jaz sem gledal začuden. Nihče ni črhnal besede.«

Mate je za hip premolknil. V pivnici je zavladata smrtna tišina, da se je slišalo le tiktakanje ure na steni. Nemo so strmeli delavci predse.

»On jo je nesel v prvo vežo, sklonil se nad njo, jo poljubil, da, poljubil na mrtve ustne in zajokal!«

»Jaz pojdem tega fanta iskat!« je naglo in odločno kliknil Andrej.

»Ta fant ni več živ!« je čez par hipov smrtnega molka dejal Mate. »Tega fanta sem jaz lastnoročno sklonjenega nad Poldko zadavil.«

Mate je zdrknil na kolena pred tovariše:

»Tega fanta sem jaz lastnoročno zadavil, ker me je tako srce zbolelo. Petnajsti mrlič na cesti in zvonovi tudi zanj pojo!«

Kakor blisk je planil Andrej iz kota z žeblijem v roki in udaril Mateta z vso silo po glavi.

»Za fistega fanta!« je jeknil.

»Le, le!« je ječal Mate, »le daj, Andrej!«

Delavci so prijeli Andreja, Urh je prijel Mateta pod pazduho:

»To je čudno, to je strašno, nenavadno čudno!«

KIRKE.

Verižniška komedija v štirih dejanjih.

Alojzij Remec.

TRETJE DEJANJE.

Moderno opremljena soba v pritličju vile na Bledu. Skozi steklena vrata in dvoje oken v ozadju pogled na jezero. Steklena vrata vodijo na verando, s katere peljejo stopnice na levo in desno navzdol. Na levi in desni vrata. Na levi pogrnjena miza, kakor je ostala po popoldanski kavi. Stoli. Ob mizi zofa. Na desni v ozadju pisalna miza s skladom knjig in pisalnim orodjem. Moderne slike, razkošna oprema, vse svetle barve. Jasen popoldan v zgodnjem poletju.

KRŠEVAN stoji ob oknu in gleda na jezero, ROZA pospravlja z mize skodelice in prtiče popoldanske kave.

KRŠEVAN (se obrne od okna). Povejte mi, Roza, zakaj ste zadnje dni tako žalostni! Vedno imate objokane oči.

ROZA. Čemu me izprašujete? Saj sami veste!

KRŠEVAN. Ničesar ne vem.

ROZA. Toneta so ujeli na meji in zaprli. Iz ječe mi je pisal. (Si briše oči.)

KRŠEVAN. Toneta zaprli! Zakaj, kako?

ROZA. Poti je imel zanjo. Sama naj bi delala kupčije, sama hodila po svojih opravkih, a ne da pošilja siromaka v nesrečo! Ah, jaz pojedem in povem vse, kar vem! Njo naj zapro in kaznujejo!

KRŠEVAN. To ni mogoče! Gospodična sedaj več ne dela kupčij!

ROZA. Saj Vi ničesar ne veste! Tičite v Svojih knjigah in ne vidite ničesar. Jaz pa vem in vidim vse in ne bom več molčala in trpela. Ne bom!

KRŠEVAN. Kako govorite, Roza! Vse to se Vam samo zdi!

ROZA. Molčite! Tudi Vi ste drugačni, kakor ste bili! Vsega Vas je omrežila in preslepila. Meni ne verujete in mislite, da lažem. Zakaj je Weiss zopet tu, zakaj se je Soklič oglasil pred tednom, zakaj ji je Orehek za petami?

KRŠEVAN. Tako? Ali sem slepec, da ne vidim in ne vem ničesar?

ROZA. Vse je preslepila, tudi Vas. A mene ne bo. (Odide s skodelicami, ploščkom za kruh itd. na desno.)

KRŠEVAN sleče jopič, vzame z mize knjigo, leže na zofa in prične brati. Par trenutkov nato vstopi z leve BERTA, oblečena v svilen domačo obleko, z moderno frizuro, vsa elegantnejša kakor v prvih dveh dejanjih.

BERTA. Kaj bereš zopet s tako vnemo?

KRŠEVAN (ne da bi odložil knjigo). Krst pri Savici.

BERTA. Spisal doktor France Vodnik, kajneda?

KRŠEVAN. Predpoldne sem ti povedal, da je spesnil Krst pri Savici France Prešeren in Ilirijo oživljeno Valentin Vodnik. Zdaj že ne veš besedice več. Ali nočeš, ali ne maraš?

BERTA. Za vsa ta imena nimam spomina. Pesmi so sploh dolgočasno branje.

KRŠEVAN (sede in bere). Ali je to dolgočasno? Poslušaj:

Ak' pa nam smrt naklonijo bogovi —
manj strašna noč je v črne zemlje krili
ko so pod svetlim solncem sužni dnovi . . .

BERTA. Nehaj, nehaj, nehaj! (Se postavi pred Krševana.) Ali ti ugaja moja frizura? K moji domači obleki sodi kakor nalašč.

KRŠEVAN. Glej, ljubica, te stvari so zame to, kar zate pesmi . . . Kje je moje solnce, moja svoboda, moja moč! Omagal sem ob tebi.

BERTA (sede h Krševanu). Nič kavalirja nisi. (Ga objame z desnico krog vratu.) Dolgočasiš se . . .

KRŠEVAN. Že včeraj sem ti povedal: kakor Odisej na otoku pri čarovnici Kirke.

BERTA. Vem, to je bila tista, ki je ljudi izpreminjala v svinje. Sram te bodi, da me primerjaš s to grdo žensko!

KRŠEVAN. Saj ni res! Bila je lepa boginja.

BERTA. To je profesorsko govorjenje. Vedno same boginje, tempeljni, konji s perotmi, neverjetne pravljice in pesmi. Zdaj Prešeren, zdaj Vodnik, zdaj stari pesniki z imeni, ki si jih ne bom nikoli zapomnila — ljubček moj, vsega tega jaz ne razumem.

KRŠEVAN. Hotela si, naj te izobrazim. Jaz sem hotel, a ti ne.

BERTA. Saj se silim, a ne gre . . . Poslušaj torej: ali je tista Kirke onega, ki se je pri njej dolgočasil, poročila? Včeraj si mi povedal to pravljico samo napol.

KRŠEVAN. Nič ga ni poročila. Ušel ji je.

BERTA. Potem ga je gotovo za kazen izpremenila v svinjo.

KRŠEVAN. Ne, v prijaznosti sta se ločila. Dala mu je še rešto dobrih naukov na pot.

BERTA. Jaz bi ne bila taka.

KRŠEVAN. Kaj bi ti storila?

BERTA. Jaz bi ga ne izpustila. (Se privije h Krševanu in ga poljublja.) Jaz te ljubim bolj kot ona svojega jetnika. V zlato kletko bi te zaprla, ti moj zlati, če bi hotel od mene!

KRŠEVAN (se izvije Berti in vstane). Da, v zlati kletki sem . . . (Premolk.) Dobro volje si. Koga pričakuješ, da si se tako nališpala?

BERTA. Kdorkoli pride, bo dobrodošel, ker se ti ob meni dolgočasiš. Sicer mi je pisal Weiss, da me po dolgem času zopet poseti.

KRŠEVAN (resno). Glej, o tem sem hotel govoriti s teboj. Zopet sklepaš kupčije. Ali tako držiš besedo?

BERTA. Motiš se... Tudi Weiss je profesor, a drugačen kakor ti. Nemško literaturo ima v mezincu. Vse užene s svojim rekom Goethe, Schiller itd.

KRŠEVAN. Da, da, Vodnik, Prešeren itd. To bo edino, kar te bom mogel jaz naučiti o našem slovstvu. Jaz nisem Weiss... In bom nehal s svojim poučevanjem. In pojdem itd.

BERTA. Weiss zna ceniti lepo toaletto, moderno frizuro, ti pa ne.

KRŠEVAN. Grd človek je.

BERTA. Agent je agentu podoben. Vendar je Weiss kavalir od pet do glave.

Zunaj pozvoni.

KRŠEVAN (vstane in si obleče suknjič). Mož je tu. Ne maram ga poslušati. Veslat grem.

BERTA. Ne vozi se daleč! Mnogo imam, da ti povem.

KRŠEVAN. Tudi jaz, še vse več. A ne pred Weissom. (Odide na verando in izgine po stopnicah navzdol.)

Od desne prihiti ves zasopljen WEISS. Na roki ima površnik, pod pazduho aktovko.

WEISS (odloži klobuk na mizo in poda v naglici Berti roko). Berta, reši me! Ne vem, kaj naj storim.

BERTA. Kaj je?

WEISS (vzame iz aktovke šop bankovcev). Orehek s Sokličem mi je za petami. (Vrže bankovce pred Berto.) Stoinpetdeset tisoč jih je. Prodam jih tebi.

Zunaj pozvoni.

WEISS. Sta že tu! Pomeniva se pozneje. Skrij denar!

BERTA (vzame bankovce v roko, ne da bi se razburila). Koliko hočeš zanje? Petdeset tisoč ti dam.

WEISS (ves razburjen). Pozneje se pomeniva. Skrij denar!

BERTA. Ne dam ti niti vinarja več. Tu jih imaš! (Vrže bankovce pred Weissa.)

Zunaj pozvoni.

WEISS (vzame bankovce in jih sili Berti). Hiti! Sedemdeset tisoč mi boš dala. Izgubo imam...

BERTA (vzame bankovce in jih spravlja v miznico). Petdeset tisoč, moj dragi Weiss, in ostaneva prijatelja!

BERTA. Kako to veš? (Spravi pismo v nedrije.)

SOKLIČ. Pismo znam skoraj do besede na pamet.

BERTA. Ti si pismo bral? Da te ni sram!

SOKLIČ. Kaj hočeš! Počez hribe je dolgočasna, pismo je bilo slabo zalepljeno. Vse ti povem...

BERTA. Ničesar nočem vedeti.

SOKLIČ. Ne bo ti škodilo, če ti povem: on ljubi drugo!

BERTA. Lažnivec! Andi je pošten za devetindevetdeset Sokličev. Če bi bila le senca resnice v tvoji laži, bi mi bil že davno to on sam povedal.

SOKLIČ. V pismu stoji: Čakamo te vsi, da se vrneš. Vera mrje po tebi kakor tedaj, ko si bil na fronti in nismo vedeli zate. Pridi k južnemu solncu, naš brat!

BERTA. To ni res... ne more biti res...

SOKLIČ. Pogledaj pismo, če mi ne veruješ!

BERTA. Ne bom ga gledala. Andi je pošten.

SOKLIČ. Kako pošten! Tvoj denar bo poročil.

BERTA. O, saj ni ne Soklič, ne Orehek, ne Weiss.

SOKLIČ. Dobro ti hočem, Berta! Ta človek ni zate.

BERTA. Ne govori! Ali si morda ti zame?

SOKLIČ. Ne ponujam se ti. A rad te imam, zato te svarim pred nesrečo, ki sama vanjo gaziš.

BERTA. Hvala lepa! Varovala se bom sama.

Z verande stopita WEISS in OREHEK.

WEISS (ves razburjen Orehku). Prosim, prosim, gospod Orehek! Preglejte mojo aktovko! (Vzame aktovko in jo da Orehku.) Tu so računi moje tvrdke, naročila, ponudbe, vzorci!

OREHEK (pregleduje vsebino aktovke). Bomo videli, bomo videli, gospod Weiss.

WEISS (jemlje iz žepov listnico, denarnico, zveženj ključev, robec in drugo žepno drobnjarijo in meče vse na mizo). Preglejte vse moje skrivnosti, pisma moje žene, zaupne zapiske, mojo denarnico! Vse Vam je na razpolago! (Si briše potno čelo in se ozre po Berti in Sokliču.) Kaj takega! Meni, poštenemu človeku!

BERTA (mirno). Kaj pa je, za Boga svetega?

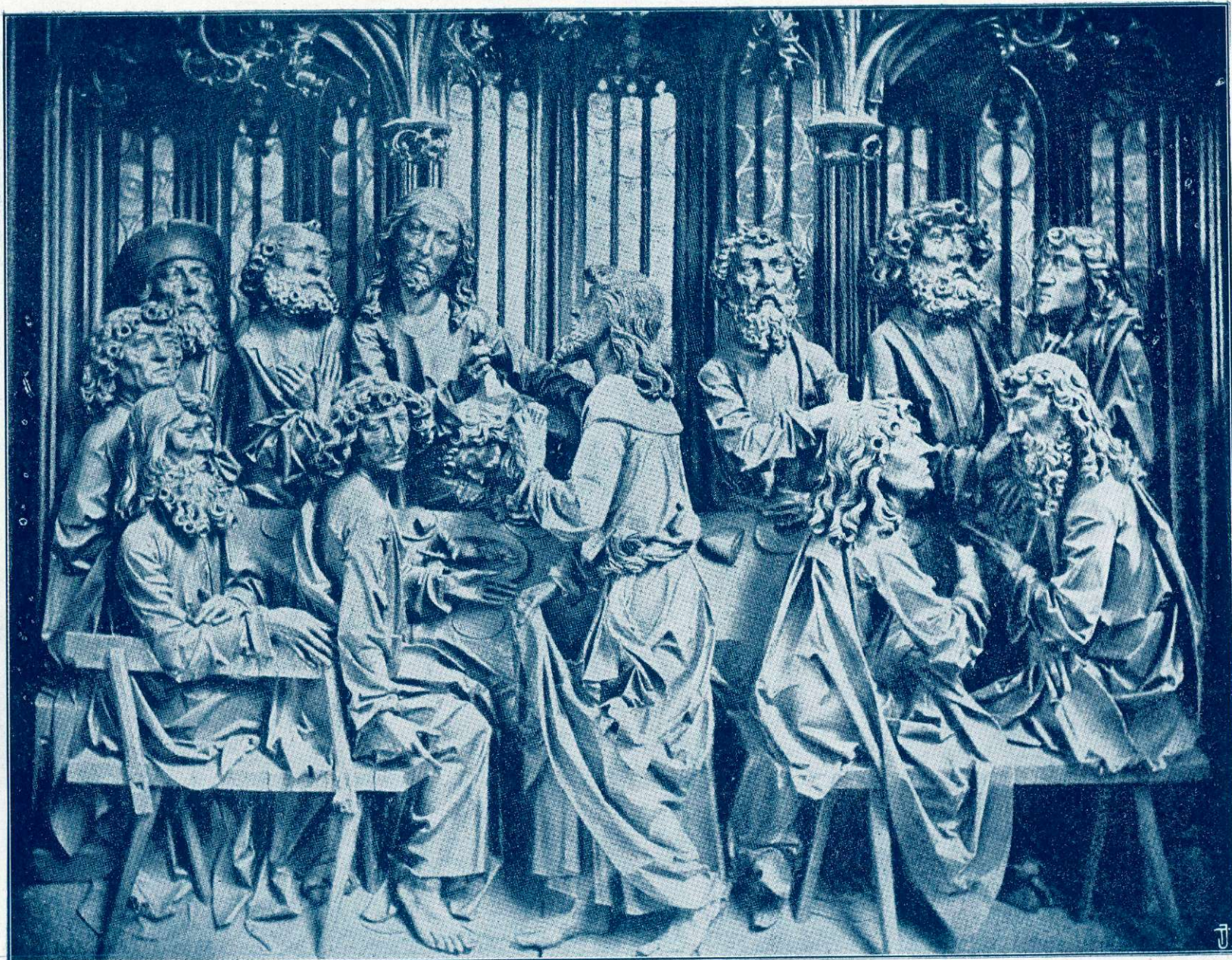
WEISS (Berti). Zapreti me hočejo! Da nosim denar čez mejo, da tihotapim! (Orehku.) Oglejte si potrdilo zbornice, da sem protokoliran zastopnik tvrdke Müller, in me pustite v miru!

BERTA (vstane). To mi je zelo neljubo! (Orehku.) Gospod Orehek, ali niste mogli to kje drugje opraviti in ne v moji vili?

OREHEK (pregleduje Weissove papirje). To je moja uradna dolžnost, gospodična.

Sl. 24. D. Ghirlandaio : Zadnja večerja.

Sl. 25. Tilman Riemenschneider: Zadnja večerja.

BERTA (Orehku). Gospod Weiss je pošten. Poznam ga.

OREHEK (neha pregledovati Weissove stvari). Ničesar ni. In vendar vem, da je imel denar s seboj.

WEISS (Orehku). Nič več kakor ga potrebujem za pot. Slecite me, preiščite do kože, ničesar ne boste našli!

OREHEK (Weissu). Ni treba. Vem, da sedaj nimate ničesar pri sebi. (Berti.) Vendar, gospodična, ali ni denar skrit morda kje v Vaši hiši?

BERTA (Orehku). To je hud očitek! Izvolite pregledati vse od kleti do podstrešja! Ta hip, prosim!

OREHEK. Če je tako, izvršim takoj preiskavo. (Weissu.) Vi počakajte v predsobi in se mi ne ganite nikamor! Drugače Vas takoj primem.

WEISS (Orehku). Hvala lepa! Ni mi treba bežati. Brez svojih listin itak ne morem nikamor in tudi — nočem. (Odide na desno.)

OREHEK (Berti). Dve priči morata biti pri preiskavi. (Sokliču.) Prva priča boste Vi. (Berti.) Kdo bi bil druga?

BERTA (Orehku). Andi! (Sokliču.) Idi ga poklicat z jezera!

SOKLIČ odide z verande in izgine po stopnicah navzdol.

BERTA (ko je z Orehkom sama). Ali je vse to resnica, ali se samo takega delate, gospod Orehek?

OREHEK. Uradna dolžnost, gospodična. Že teden dni potujem za Weissom in ga opazujem.

BERTA (se ironično zasmee). Stražmojster Orehek je bil ves drugi kakor detektiv Orehek. Vendar se mi ta preiskava v moji hiši ne zdi v redu. Weissa lovite, njega se držite! Kje imate pravico, udreti v mojo hišo in brskati po mojih stvareh?

OREHEK. Moža sem zalotil na delu takorekoč. Zato smem preiskavo izvršiti.

BERTA. Izvršite jo! Našli ne boste ničesar, a pritožila se bom in marsikaj povedala. Spomine na stražmojstra Orehka na primer.

OREHEK. Gospodična, zakaj mi ne privoščite tega uspeha? Weiss bi bil prva ščuka v moji mreži.

BERTA. Nastavljajte mu jo kjerkoli, samo v moji bližini ne! Drugače Vam bo neprijetna.

OREHEK (v zadregi). Pismo dovoljenje bi res potreboval za to preiskavo. Lahko mi delate sitnosti... (Premolk.) Gospodična, ali mi morete dati pošteno besedo, da Weiss ni skrnil pri Vas ničesar?

BERTA. Tu je moja roka! (Da Orehku roko.) Niti vinarja ni pod mojo streho, ki bi bil njegov.

OREHEK. To mi zadostuje. Drugi so nad menoj, zato moram tako nastopati. Sicer Vam verujem, denar mora biti drugod.

BERTA. Lahko mi verujete! Kaj bi rekli ljudje, če bi iskali v moji pošteni hiši zločincev! Sicer tudi nimate pravice!

OREHEK (z ironičnim nasmehom). Imam tudi to pravico.

BERTA (začudeno). Kako to?

OREHEK. Tudi proti Vam imamo ovadbe.

BERTA. Česa me dolže? Kdo me je ovadil?

OREHEK. Dolže Vas vsega. Kdo Vas ovaja, ne vem. Sicer sedaj nisem več stražmojster Orehek. Povem Vam le to, da tudi zadeva z lesom v Črnem grabnu še ni zaspala.

BERTA. Ah, kako so ljudje hudobni!

OREHEK. Pazite se, gospodična! Danes ali jutri boste lahko na Weissovem mestu.

BERTA. Še vedno ste moj dobri, zvesti prijatelj. Prvi hip sem Vas napačno sodila. Kako naj se Vam izkažem hvaležno?

OREHEK. Ničesar ne zahtevam, gospodična. (Stopi k desnim vratom in jih odpre.) Gospod Weiss!

WEISS (vstopi od desne). Prosim!

OREHEK (Weissu). Prepričal sem se, da Vašega denarja ni tukaj.

WEISS (začne pospravljati svoje stvari z mize). Ali nisem rekel? Pošten sem in nisem imel še opraviti s policijo.

OREHEK. Prej ali slej obvisite v zanki. Svetujem Vam, da izginete iz naših krajev.

WEISS (sede široko k mizi). Takrat, ko se bo meni ljubilo...

SOKLIČ (pride z verande, Berti). Tvoj profesor se ne da priklicati.

OREHEK (Sokliču). Opravil sem že vse. Zaman sem se trudil.

SOKLIČ (začuden Orehku). Da se Vam je fisjak izmuznil? Kako je to mogoče!

OREHEK. Spremite me in Vam vse povem...

SOKLIČ (vzame kovčeg in klobuk). Čudovito hitro je šlo vse to.

OREHEK (vzame svoj klobuk, površnik in palico in da Berti roko). Vaš sluga, gospodična! Sitno mi je bilo vse to, a dolžnost je dolžnost.

BERTA (Orehku). O moji nedolžnosti ste se prepričali, in to je glavno. (Sokliču.) Zbogom, Soklič! Če ostaneš še jutri tu, me obišči! (Stisne Sokliču roko.)

SOKLIČ (Berti). Pridem!

OREHEK in SOKLIČ odideta na desno, BERTA ju spremi do vrat, se nato vrne k mizi in sede. Odpre miznico in vzame iz nje Weissove bankovce.

WEISS (ko je z Berto sam). Berta, ti delaš čudeže! Trepetal sem zate.

BERTA. Malenkost! Tudi Orehka imam na vrvi. Toda pustiva to! Ali hočeš za svoje bankovce denar ali ček?

WEISS. Daj mi ček!

BERTA. Prav. (Vzame bankovce, gre k pisalni mizi, odpre predal in vzame iz njega čekovno knjižico.) Ali niso bankovci ponarejeni?

WEISS (vstane in stopi Bertli za hrbet). Pristni so, kakor so prišli iz banke.

BERTA (pomaka pero v črnilo). Petdeset tisoč dobiš. (Piše.)

WEISS. Dvajset tisoč primakni!

BERTA. Niti vinarja. Ta tvoj papir niti toliko ni vreden.

WEISS. Vrni mi ga! Prodam ga drugam.

BERTA (zgrabi za bankovce, jih vtakne v miznico in jo zaklene). Petdeset tisoč, ljubček. Rešila sem te in sedaj bi me rad ukanil. Ne boš! (Piše.)

WEISS (se skloni k Bertli). Ali nimaš nič usmiljenja?

BERTA. Nič.

WEISS. Mnogo izgubim... Sicer veš, popustil bom, ker si ti... Tebi na ljubo!... (Objame nenadoma Berto in jo poljublja.)

BERTA (vrže pero na tla, se izvije Weissu in vstane). To si mi ukradel, ti nemarnež!

WEISS. Kdaj te bom ujel, ti ptičica! Tako si sladka! Prevarila si me.

BERTA. To je bilo za tistih dvajset tisoč.

WEISS. Draga zabava... Ostalo bom še izterjal. Pride čas, ljubica!

BERTA. Kako ste vi moški grdi! Ženska pri najresnejšem poslu ni varna pred vami! (Mu izroči ček.) Na in idi!

WEISS (spravi ček v listnico). Tvoj profesor te je razvadil. Ugriznil bi te, tako si zapeljiva, odkar se nam odteguješ. Kako zavidam tvojega Andija!

BERTA. Vabim te na zaroko, ki jo bova praznovala na moj god.

WEISS (pogleda v koledarček). Saj res, čez dobrih štirinajst dni. Čestitam! Ali mu boš vedno tako zvesta?

BERTA. Sramuj se! Poročen mož in tako vprašanje! Sicer si agent, zato ti odpuščam.

Zunaj pozvoni.

WEISS. Zopet obisk!

BERTA. Ne moti naju več, najina kupčija je sklenjena.

WEISS. Ljubše bi mi bilo, da bi ostala še sama. Pride čas, ko me boš rada poslušala.

BERTA. Nikoli. Agent si, a moja ljubezen ne notira na borzi.

Skozi desna vrata stopi tiho, prihuljeno vedeževalka KATINA.

KATINA (se globoko klanja). Prišla sem, lepa gospodična, da Vam srečo povem.

WEISS (se zakrohota). Berta, hudo si zaljubljena, da si daješ srečo prerokovati!

BERTA (Weissu). To so moje stvari. Vsakdo ima svojo vero. Stopi na verando in zadrži Andija, če bi se vrnil z jezera, dokler ne opraviš s Katino!

WEISS. Prav rad... Obilo sreče! (Odide na verando in po stopnicah navzdol.)

BERTA (Katini). Hitro! Nimam časa.

KATINA. Takoj, lepa gospodična, takoj, takoj!

KATINA gre k mizi, sede, vzame iz žepa šop kart in jih premeša. BERTA karte dvigne in Katina jih razvrsti po mizi.

KATINA (skrivnostno in važno med razvrščanjem kart). Kakor zadnjič, lepa gospodična. Imate ljubega, ki Vam ga hoče druga prevzeti. Glejte pikovo damo zraven srčnega fanta! In pismo ste dobili s slabimi novicami. Krog Vas so prijatelji. Varujte se jih! Samo eden je zvest. Temu zaupajte. Veliko denarja boste še pridobili. Poročili se boste kmalu. Imeli boste mnogo pridnih otrok. Dočakali boste visoko starost. Še enkrat, gospodična, da Vam o ljubezni povem... (Pobere karte in jih zopet meša.)

BERTA (zdolgočaseno). To vse ste mi že desetkrat povedali.

KATINA (zloži kupček pred Berto). Vzdignite!

BERTA. Ne ljubi se mi več... Pridite jutri zopet!

KATINA (spravi karte). Kaj je danes moji lepi gospodični? Jaz nisem kriva. Zvezde tečejo tako in jaz Vam vedno resnico povem, slabo ali dobro.

BERTA (vrže Katini bankovec). Jutri mi morate kaj boljšega povedati...

KATINA (spravi denar in poljublja Berti roko). Hvala, lepa gospodična! Jutri Vam bom prerokovala iz zvezd... In Vam prinesem čudotvorne vode, ki žalost prežene in ljubezen rodi! In Vam pokažem prijatelje, ki Vam žele hudo, in ono, ki Vam hoče ljubega prevzeti...

BERTA. Ah, ko bi jo poznala!

KATINA (gre z Berto proti desni). Pokažem Vam jo v čudodelnem ogledalu.

BERTA. Jutri... jutri... Še prezgodaj jo bom spoznala!...

KATINA poljubi Berti roko in odide skozi desna vrata. BERTA jih zapre in odide na verando.

BERTA (zakliče). Andi!

Čez par trenutkov pride ta po stopnicah na verando WEISS in KRŠEVAN. Vsi trije stopijo v sobo

BERTA (vzame pismo iz nedrij in ga izroči Krševanu). Soklič je prinesel to pismo čez mejo.

KRŠEVAN vzame pismo in bere

WEISS (Berti). Gospoda profesorja sem pregovarjal, naj bi šel s teboj na jug. Dobre kupčije bi se delale tam doli.

BERTA (Weissu). V zadrego me spravljaš, Weiss. Andi nima za vse to zmisla. (Krševanu.) Ali te je Weiss res pregovarjal, da bi šla tja doli?

KRŠEVAN (med čitanjem). Res. Vendar ne pojdem . . .

WEISS. Gospod profesor sovraži denar, kupčije, sploh vse, kar je meni in tebi, Berta, najljubše.

KRŠEVAN. Pojdem tja doli, a z drugimi cilji.

WEISS (vzame aktovko, površnik in klobuk). Da, da, med Vami in nami je velik nepremostljiv prepad. (Berti.) Poklon, Berta! (Krševanu.) Sluga, gospod profesor!

WEISS odide na desno, BERTA ga spremlja do vrat, KRŠEVAN je pismo prebral in ga vtakne v žep.

BERTA (se vrne h Krševanu). Kdo ti piše?

KRŠEVAN (zamišljeno). Moj prijatelj.

BERTA. Kaj je v pismu?

KRŠEVAN. Klic: domov, domov! Tam doli je morje, je solnce, je kos mojega življenja. Kako sem mogel na vse to pozabiti ob tebi, Berta!

BERTA. V nadlego sem ti.

KRŠEVAN. Sam sebi sem v nadlego. Mislil sem, da postanem to, kar sem bil pred petimi leti, a v tvoji bližini ne morem. Hotel sem te preobličiti v žensko, kakor jo je Bog ustvaril, a zaman. V vsem si ostala ista, kakor si bila. Pojdem svojo pot.

BERTA. Ker — imaš — drugo — ljubico . . .

KRŠEVAN. To je laž. Jaz nisem imel ljubice in je nimam . . .

BERTA. Ali ti nisem jaz ljubica, ki si se je naveličal?

KRŠEVAN. Ti? O, ti mi nisi bila ljubica. Ne vem, kaj si mi, a čutim, da se mi ob tebi kri zastruplja . . .

BERTA. Ker se ti toži po — Veri.

KRŠEVAN (sede k mizi, temno). Odkod veš za to ime?

BERTA. Soklič je bral tvoje pismo in mi vse povedal.

KRŠEVAN. Tedaj ni treba, da ti jaz to pravim. Da, Vera! Morje, strme, neizpodjedne skale, kraška vas in visoko solnce nad njo! Vse to gledam kakor tedaj, ko sem bil ob njej. Kako sem bil takrat zdrav!

BERTA. Kaj imaš s tem dekletom?

KRŠEVAN. Niti poljubil je še nisem . . .

BERTA. Ali je bogata?

KRŠEVAN. Učiteljica je.

BERTA. Ali je lepa?

KRŠEVAN. Ne vem. Ti si morda lepša, a ona je dobra.

BERTA (gre k mizi in sede nasproti Krševanu). Ali jaz nisem dobra? Beračica bi rada postala zate, zatajila svoje srce, kakor dekla se ti vrgla pred noge in te molila! A ti nočeš in me suyaš od sebe kakor žival. (Nasloni glavo v roke in zaplaka.)

KRŠEVAN (vstane in hodi nemo par trenutkov sem in tja). Berta, ti lažeš sebi in meni. Obljubila si mi, da si ne boš več mazala rok s kupčijami, da boš živela samo meni in mojim mislim. Varala si me.

BERTA. Idiva iz teh krajev! Tam doli začnem drugo življenje.

KRŠEVAN. Lažeš! Ljubezen do denarja te veže s kraji in ljudmi. Brez Weissov, Sokličev in drugih bi ne mogla živeti nikjer na svetu. Ni ga človeka, ki bi te preustvaril, tudi če bi bil čudodelnik.

BERTA. V krvi mi je vse to. Iz beračije sem hotela priti do bogastva, si kupiti srečo. Zdaj sem jo imela, ko si bil ti ob meni. Ljubim te, kakor te ne bo ženska na svetu več ljubila.

KRŠEVAN. A svoje krvi ne boš mogla zatajiti. Zato te ne morem ljubiti, če bi tudi hotel. Nisi Vera, ljubica, Kirke si, čarovnica.

BERTA (obupno). Ne zapusti me! Nikogar nimam, ki bi vanj verjela in mu zaupala. Vsi preže name, da me ugonobe. Vedo, kaj si mi, zato bi naju radi razdvojili. Prvi je prišel Soklič, da mi ukrade vero vate. In vendar ne verujem njemu, ne verujem pismu.

KRŠEVAN. Ali meni tudi ne veruješ?

BERTA. Ne, nikomur, ničemur ne verujem... (Plane h Krševanu, poklekne pred njega in se ga oklene). Ne smeš, ne moreš me zapustiti. Živeti hočem, iztrgati te oni, ki te ljubi in vabi domov. Čutim, da me ti ne ljubiš več, a ne brani mi, da te ljubim jaz!

KRŠEVAN (odrine Berto od sebe). Ne, ne, ne... To so besede. Ti nisi ustvarjena za ljubezen, tebi je denar vse...

BERTA (plane pokonci). Ni res! Ti si mi vse! Ne izpustim te in te moram pridobiti zase, če bi se ves svet zaklel proti meni.

KRŠEVAN. Berta, pomiri se! Ti si otrok!

BERTA (v rastočem vzhičenju). Nisem otrok, ženska sem! Čutil boš to! Priklenila te bom nase, privezala, da se ne boš mogel ganiti od mene. Če ti je ona vzela dušo, ji jaz tvojega srca ne bom dala. Rajši ti ga iz prsi iztrgam, da boš z menoj živel, z menoj umrl. Ah, jaz... jaz neumnica! Ljubila sem te, kakor da še ženske ne poznaš. Ti si me varal... Ah! (Se onesvesti in pade na stol.)

KRŠEVAN (gre s krepkimi koraki k desnim vratom, jih odpre in zakliče). Roza, vode! Gospodični je slabo.

LIONARDO DA VINCI: ZADNJA VEČERJA.

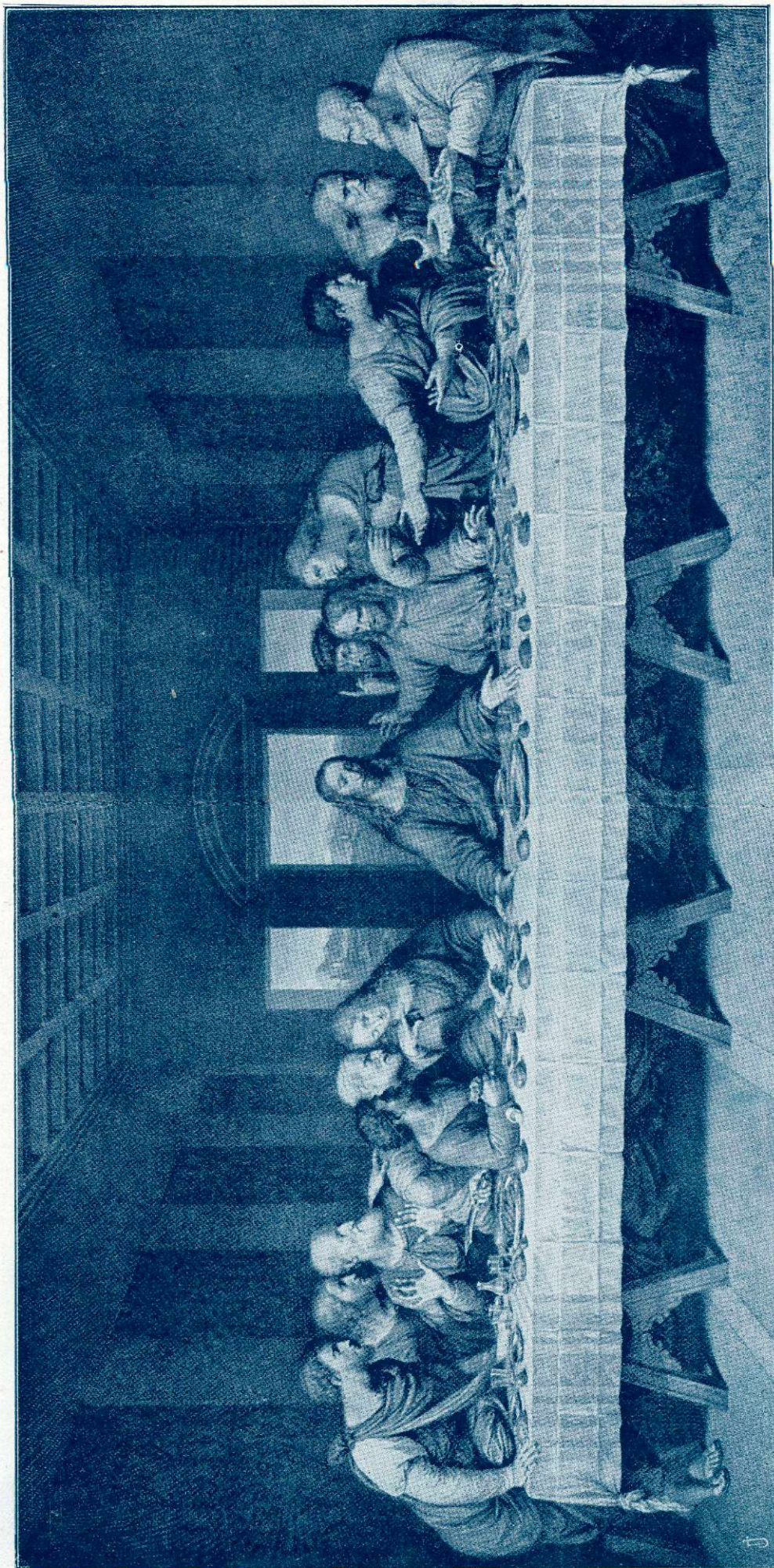
Fr. Stelè.

Milan, 11. oktobra 1921.

O d stolnice je bila moja prva pot k cerkvi S. Maria delle grazie, da se poklonim Lionardovemu spominu. Zunanjščina skupine te cerkve in samostana je zelo slikovita in skozi in skozi v vzornem redu, kar sem opazil pri važnejših spomenikih po Italiji po večini sploh. Imajo pač dobre konservatorje in vestne restavratorje, ki znajo iz ostankov starega in delov novega napraviti skupnost, pri kateri spomeniška vrednost ostankov preteklosti ne trpi. Opazil sem to v več cerkvah, kjer so odkriti ostanki starih fresk in je prostor nanovo poslikan. Česar bi tako želel doma, vidim tu uresničeno: staro je ohranjeno, novo je dekorativno prilagojeno staremu ter se ž njim sklada in kar je glavno: medsebojno se prenašata. Kar se tiče nove uredbe gotških in renesanskih prostorov, so Italijani gotovo rešili problem vzorno.

V Lionardov prostor sem stopil z velikim pričakovanjem. Pričakoval sem nekaj posebnega od trditve pisatelja angleškega vodnika po Milanu, ki sem ga sinoči kupil in ki pravi, da je slika komponirana z ozirom na dvorano, v kateri se nahaja, in da je iz perspektive dolge, ozke dvorane razložljiva perspektiva slikane dvorane, ki me je na fotografijah in reprodukcijah vedno motila. Dvorana je namreč, podobno kakor miza, v neskladu z množico, ki se nahaja v nji (je premajhna) in njena perspektiva se mi je zdela vedno nekako prisiljena. Žal, nisem našel, kar sem čital v vodniku; perspektiva podolgate ozke sobe mi ni bila v stanju razložiti perspektive na sliki; naslikana dvorana mi je ostala tudi naprej, kar mi je bila dosedaj: samo zasilno ozadje, ki ima pač kompozitorski smisel za poudaritev središča, Kristove osebe, ki si pa sicer Lionardo ni belil preveč glave ž njo. Zdi se mi, da igra isto vlogo kot prvotno čisto brezpomembno obdelovanje ozadja z raznobarnimi pasovi pri gotških slikarjih in tudi v Italiji še daleč v renesanso. Saj je tudi Rafaelu še človek glavno, pokrajina pa bolj dekorativnega značaja kot združena z dogodkom v enoto. Lionardo se je pač koncentriral le na svojo rešitev problema drame zadnje večerje kot psihološko-dramatičnega momenta, okolica mu je samo nujno zlo, kajti nihče ne bo mislil, da Lionardo, ki se je

znanstveno baval s konstruiranjem prostora v sliki, ni bil zmožen narisati perspektivno pravilnega in zadostnega prostornega okvira. Slika kot psihološko pogojen in preštudirani moment pa mi je postala šele pred originalom doživljaj. Danes šele sem zaslutil njeno veličino, danes šele sem kljub temu, da sem imel pred seboj razvalino, ki je oropana skoro vseh barvnih in formalnih finosti, spoznal, zakaj je moralo to delo biti tako z entuziazmom sprejeto ob času, ko so se borili šele za primitivni duševni izraz v sliki. Tu je bila naenkrat ustvarjena cela skala razpoloženj, duševnih reakcij na en vsem skupen dogodek, in v bistvu ni napravil Lionardo s tem delom nič drugega, kakor v naj-novejšem času O. Kokoschka v svoji seriji 10 litografij »Variationen über ein Thema«, katerih predmet tvori tema poslušanja in doživljanja gotovega glasbenega komada, katerega reakcije slika po enem in istem modelu (žena) v desetih slikah. Lionardo pa je podal odsev enega dogodka, momentanega, ne v času se razvijajočega, kakor glasba, na dvanajstih individuih, ki ga res tudi individualno doživljajo. V tem leži vsa veličina te slike, in postranska stvar je, ali je pri tem mislil na temperamente kot take in jih hotel označiti, dejstvo je, da je označil dvanajst osebnih doživljajev istega momenta. On, ki je stremil za formalno koncentracijo svoje slike, poudarjajoč jo umetno z linearnimi konstrukcijami, je tu dosegel še drugo važno točko: psihološko koncentracijo dogodka na en moment, ki ni samo prostorno in časovno motiviran, ampak posebno tudi duševno. Znano je, da so poprej slikarji podajali kot preostanek antičnega in primitivnega takozvanega kontinujočega načina v enotnem prostoru in v sliki naenkrat, torej vsaj teoretično časovno istodobno, več nesočasnih, sledečih si dogodkov. Zanimivo je, da se mi je pri presoji tega stališča ob Lionardovi sliki pojavila misel, da Lionardo še vseeno ni popolnoma premagal tradicije v tem oziru. Razlagalci so si pogosto skušali pojasniti, kateri moment evangeljske zgodbe o zadnji večerji je Lionardo hotel predočiti, in se niso mogli zediniti. Čisto jasno je, da je psihološka vsebina te slike neposredni moment po besedah: »Eden izmed vas me bo izdal.« Združen pa je ž njim drugi nekoliko poznejši moment, ko je Jezus z odgovorom na vprašanje po izdajavcu stegnil roko in segel po kruhu. Psihološko velezanimivo in globoko je zasnovano v Lionardovi sliki, kjer v skrajni napetosti trenutka po zakonu nezavesne psihološke reakcije tudi Juda iztegne svoje prste proti krožniku in se tako sam izda, kajti instinktivno je začutil, da je s Kristusovo gesto že izdan. Po mojem sta v enega združena dva momenta tega veledramatičnega dogodka. Dvoboj med Kristusovo diskretno milino in propalo drznostjo Judovo, ki jo izraža cela njegova postava, je središče in glavni tema te slike; folija, okvir pa je temu dogodku posledica predidóčega momenta z naznanilom izdaje: razburjenje med učenci in njih

Sl. 26. Raf. Morghen: Reprodukcija po Lionardovi Zadnji večerji.

konsternacija. — Šel sem in si ogledal križni hodnik in samostan in se zopet vrnil in to ponovil še parkrat ter se le težko poslovil, kakor se mi dogaja vselej, kadar kako umetnino globoko doživim.

* * *

Tako se glasi list iz dnevnika, katerega misli bi rad nekoliko ilustriral. Ne bo odveč, če razen tega postavim Lionardovo Zadnjo večerjo tudi nekoliko v zgodovinsko luč.

Slika zadnje večerje je v celi zgodovini krščanske umetnosti ena najpriljubljenejših in ker obstoja iz večjega števila oseb, bi bilo posebno zanimivo ob nji razpravljati o formalnih problemih prostora, skupine in psihološke poglobitve doživljaja, vendar danes ne bomo razpravljali o tem, ampak si ogledamo problem le v osnovnih črtah z ikonografičnega stališča.

Tema teh umetnin tvori evangelijska pripoved o zadnji večerji Gospodovi. Radi olajšanja presoje preberimo najprej dotična mesta v evangeliju. Citiram jih po Svetem pismu, izd. A. A. Wolfa, Ljubljana 1856, 5. zvezek.

V evangeliju sv. **Matevž** a čitamo:¹

»20. Kadar se je bil pa večer storil, je s svojimi dvanajsterimi učenci k mizi šel.

21. In kadar so jedli, je rekel: Resnično vam povem, de eden vas me bo izdal.

22. In silno žalostni so začeli sleherni reči: Gospod, ali sim jest?

23. On pa je odgovoril in rekel: Kteri pomaka z menoj roko v skledo, ta me bo izdal.

24. Sin človekov sicer gre, kakor je pisano od njega; tode gorjé tistimu človeku, po kterim bo Sin človekov izdan. Bolje bi mu bilo, de bi ne bil rojen tisti človek.

25. Judež pa, kteri ga je izdal, je odgovoril, rekoč: Učenik! ali sim jest? Mu reče: Ti si rekel.«

Sv. **Marko** pripoveduje skoro dobesedno kakor Matevž, samo da pri napovedi pristavi besedam »eden zmed vas me bo izdal,« še »kteri je z menoj« in nekoliko pozneje kot odgovor na razburjenje: »Eden zmed dvanajsterih, kteri pomaka z menoj roko v skledo.«

Sv. **Luka** ne koncentrira pripovedovanja na dramatski moment kakor sv. Matevž, ampak pripoveduje bolj razvlečeno o večerji, kjer igra izdaja vlogo samo mimogrede: »21. Ali glej! roka mojiga izdajca je z menoj per mizi.«

¹ Za ikonografijo važna mesta sem radi preglednosti podčrtal. — Pis.

Sv. Janez poda napram Matevžu par novih momentov:

»21. In ko je bil Jezus to izrekel, je bil prežaljen v duhu, in je pričal in rekel: Resnično, resnično, vam povem: Eden zmed vas me bo izdal.

22. Učenci so se tedaj eden drugiga pogledovali, pomišljevali, od kateriga de govori.

23. Eden pa njegovih učencev, kateriga je Jezus ljubil, je slonel na Jezusovih prsih.

24. Temu je tedaj pomignil Simon Peter, in mu je rekel: Kdo je, od kteriga govori?

25. On tedaj se nasloni na persi Jezusove, in mu reče: Gospod! kdo je?

26. Jezus je odgovoril: Tisti je, kterimu bom jest pomočeni kruh podal. In je pomočil kruh, in ga dal Judežu Iškarjotu Simonovimu.

27. In po grizljeji je šel satan vanj. Jezus mu tedaj reče: Kar misliš storiti, stori berž.

28. Nobeden teh pa, kteri so per mizi bili, ni vedil, čimú je to rekel.«

V bistvu torej lahko reduciramo pripovedovanje evangelistov, kolikor se tiče izdaje, na dve obliki, katerih eno nam podajata sv. Matevž in sv. Marko, drugo pa sv. Janez. Prva je krajša in po svoji zasnovi bolj dramatično koncentrirana na en moment, druga bolj pripovedna in obogačena z nekaterimi detajli. En tak detajl, ki igra v umetnosti veliko vlogo, je, da je Janez slonel na Jezusovih prsih in Jezusa vprašal po krivcu, drugi je pomakanje kruha v skledo. Ta dva detajla sta tudi, ki sta posebno mikala umetnike vseh časov, ako so pojmovali svojo nalogo pripovedno. Poleg pripovedovalnega načina predstavljanja zadnje večerje v sliki, ki stremi za tem, da čim jasneje poda dogodek, kakor ga pripovedujejo evangelisti, se nahaja od najstarejših časov tudi drug način, ki se opre na pravo bistvo zadnje večerje, ki sledi epizodi z Judežem, na ustanovitev evharistije kot spomina na Kristusa, ki se s to večerjo poslavlja od učencev in svojega zemeljskega delovanja. Simbolično nadahnen, le po vsebinskem izrazu stremeči starokrščanski dobi je bil gotovo ta način bližji kakor historični. In zadnja večerja kot simbol evharistije, kot prvi verski obred, ki ga je opravil Jezus sam s svojimi učenci, se vleče skozi vsa stoletja prav do danes poleg bolj znane in dandanes bolj popularne pripovedno pojmovane na napoved izdaje koncentrirane oblike.

Za ilustracijo navedimo samo par značilnih primerov, enega za staro dobo in enega za dobo, ki je blizu pred Lionardom in mu je tudi po miljeju blizu, ter dva za severno pojmovanje istega predmeta v dobi, ki je blizu Lionardovi.

Sl. 17. nam predstavlja miniaturo iz Cod. št. 74, evangelij iz XI. stol. v nacionalni biblioteki v Parizu, ki je tipična za bizantinsko (po staro-

krščanski tradiciji zasnovano) pojmovanje zadnje večerje kot simbola za evharistijo. Na sredi se nahaja baldahin, pod njim miza, na nji posoda s kruhi; prostor, kjer se nahaja miza z baldahinom, je štirioglato ograjen z nizko ograjo — vse to nam podaja v skrajšani obliki oltar. V ograji se nahaja na levi in desni ista oseba — Kristus, ki obhaja na levi skupino apostolov pod podobo kruha, na desni pod podobo vina. Scena, kakor je podana tu, je popolnoma iztrgana iz resničnosti, slikar ni pazil niti na to, da bi napravil pravilno število apostolov, ampak se je zadovoljil z devetimi. Obe drevesi in poslopji na levi sta popolnoma dekorativnega značaja, tudi razvrstitev oseb po simetrično dekorativnem principu je čisto abstraktnega značaja. Posebno bogato je ta tip izpeljan v apsidi stolnice sv. Sofije v Kijevu.

Sl. 19. nam predstavlja simbolično, lahko rečemo tudi obredno, rituelno pojmovano zadnjo večerjo dobro generacijo pred Lionardovo v Florenci v samostanu S. Marco, delo najpobožnejšega med slikarji, Fra Angelica da Fiesole. Soba z enajsterimi po Judovem odhodu ostalimi apostoli, zapognjena miza, ki je tipična za 15. stol. v Italiji do Lionarda, vse diha rituelno svečanost in resnost; Kristus je vstal, vzel kelih in obhaja apostole drugega za drugim, sceni pa je pridejal pobožni poet v barvah, Fra Angelico, še detajl, o katerem evangelij ne govori: na levi koncem mize je uvedel Marijo, ki je tudi deležna tega prvega obreda, ustanovljenega po njenem sinu.

Sl. 20. Zadnja večerja nizozemskega slikarja (2. polovica XV. stol.) Diericka Boutsa nam obenem kaže, kako se sodobno severno slikarstvo razlikuje v pojmovanju dogodka od italijanskega. Kljub temu, da je Fra Angelico predstavil sceno v mejah možne resničnosti, je vseeno vse odmaknjeno od brutalne resničnosti, vsaka poteza in kretnja je stilizirana v idealno smer. Severni umetnik pa podaja čim več realističnih potez. Obrazi so sicer v okviru domačih tipov idealizirani, obleka apostolov in Jezusa tudi, toda ves dogodek je postavljen v čisto realistični miljé, ki je odlikovan le v toliko, da predstavlja čim najbogatejšo hišo. Ljudje, ki stoje okoli kot strežaji in gledalci, so popolnoma iz življenja vzeti in dogodek te večerje same dvigne čez realistični nivô le dejstvo, da je ta večerja, ki je označena sicer z vsemi pritiklinami prave večerje, vendar le večerja ne resničnega kruha, ampak evharistije, ki jo označa hostija v Jezusovih rokah, njegova blagoslavlajoča gesta in pobožno razpoloženje cele okolice, ki bi spadalo v cerkev in ki ga moti samo v ospredju na levi kontura Judova, čigar izrazito židovski obraz je pomaknjen prisiljeno v profil.

Sl. 21. Zadnja večerja Justusa van Gent nam predstavlja isti moment kakor slika Fra Angelicova in je zato v primeri z ono tem poučnejša za različno pojmovanje istega tema na severu in v Italiji. Po tem, kar sem povedal k sliki 20., bo brez nadaljnega razumljiva.

S tem bi bil prvi način predstavljanja zadnje večerje, ritualno-simbolični, zadostno označen. Vse nadaljnje možnosti v ti smeri v raznih razvojnih fazah umetnosti in pri raznih narodih si lahko vsak sam domisli v — mislim, da zadosti označenih — osnovnih smeréh.

Drugi način je, kakor že omenjeno, pripovedni, ki si je izbral za podlago fisti del pripovedi evangelistov o zadnji večerji, kjer se govori o izdaji. Tudi ta je zastopan že prav zgodaj v zgodovini krščanske umetnosti. Kot nekak sukus njegov lahko vzamemo formulo, ki jo predpisuje bizantinskim umetnikom slikarska pomožna knjiga, takozvana Hermeneja, ki je nastala na gori Athos. Ta pravi o zadnji večerji (cit. po Kraus, *Gesch. der christl. Kunst*, 2. zv., 1. odd., str. 298, opazka 4.): »Hiša in v nji miza s kruhi in skledami jedil ter vrč z vinom in kozarci. In Kristus sedi ob mizi z apostoli. Na levi strani mu leži Janez na prsih, na desni pa je Juda stegnil svojo roko k skledi in gleda na Kristusa.«

Sl. 18. Zadnja večerja iz že zgoraj citiranega Cod. 74. pariške nacionalne biblioteke nam nazorno predočuje to formulo. Okoli polkrožne mize so legli z Jezusom vred apostoli. Na levem koncu mize leži Jezus, odlikovan s križnim nimbom, desnico ima stegnjeno nad mizo z gesto govorenja; k njemu se nagiba apostol Janez. Vsi apostoli so odlikovani z nimbi, samo eden ne, Juda, ki sega z levico v skledo.

Sl. 22. nam podaja zanimiv primer kompozicije tega dogodka iz giotteske dobe (zač. XIV. stol.) v Italiji. Pod baldahinom, ki sloni na vitkih stebereh in predstavlja dvorano, je podolgasta pravokotna miza, okoli katere sede okoli in okoli apostoli in Jezus. Zanimivo je, da je središče dogodka, ki se osredotočuje okoli Jezusa, pomaknjeno na konec mize. Tu sedi Jezus, zraven njega na desni Janez, ki se mu je sklonil k prsim, na levi pa sv. Peter in dalje že v ospredju pol od hrbta gledan Juda, ki stega desnico v skledo, v katero je segel tudi Jezus. Oba ta dva slučaja odgovarjata povesti po sv. Janezu, po katerem je narejen tudi predpis v Hermeneji. Vsa reakcija na dogodek se javlja v giotteskni sliki v pogledih in kretnjah apostolov, ki so obrnjeni po dva in dva drug k drugemu, vendar je vse konvencionalno.

Zanimivo je, da imamo na Kranjskem ostanek gotske freske zadnje večerje, ki je strašno pokvarjen in fragmentalen, a vseeno podaja čisto podobno komponirano sceno kot je ta giotteskna. To je ostanek freske na fasadi cerkve v Crngrobu, sedaj pod streho. Naš slikar je vzel dogodek precej naivno, kakor je vidno iz dvignjenih kozarcev, s katerimi si apostoli napijajo.

Sl. 24. Zadnja večerja v refektoriju Ogni santi v Florenci, ki jo je naslikal 1480 Domenico Ghirlandaio, nam podaja zadnjo fazo razvoja problema te slike pred Lionardom in je obenem več ali manj tipična za pojmovanje tega predmeta v drugi polovici XV. stoletja. Pred seboj imamo dvorano, ki se v dveh velikih lokih odpira s pogledom na drevje

kakega vrta. Notri stoji miza, katere konci so pravokotno zaobrnjeni v ospredje. Za mizo sedi v sredini Jezus, ki se mu Janez sklanja od leve na prsi. Jezus govori, kar kaže gesta. Na Jezusovi desni je Peter, ki ga označa tradicionalni tip in nož v rokah, s katerim je pozneje odsekal uho Malhovemu hlapcu, ostali apostoli sede vsi v dolgi vrsti za mizo, edino Juda je posajen sam na sprednjo stran skoro nasproti Jezusu in pomaknjen skoro v profil. Apostoli v skupinah po dva z umerjenimi gestami in izrazi v obrazih izražajo vsak po svoje reakcijo na to, kar so slišali. Tema je tudi tu več ali manj posnet po Janezovem evangeliju, čeprav manjka pomakanje v skledo. Problem je postavljen tako, da ga lahko smatramo za neposrednega predhodnika Lionardove rešitve, marsikaka poteza in gesta je našla svoje mesto tudi na Lionardovi sliki, vendar kdor jih bo primerjal, bo sam doživel, v čem je nebotična razlika med obema.

Sl. 25. Zadnja večerja nemškega kiparja Tilmana Riemenschneiderja začetkom XVI. stoletja nam predstavlja karakterističen primer za pojmovanje istega tema na severu. Kristus je izgovoril obdolžitev in cele skupine apostolov, ki sedi tudi tu okoli in okoli mize, se je polastilo živahno razburjenje. Osnovne poteze so iste kakor v Italiji. Janez se je naslonil Jezusu na prsi in Jezus odgovarja na vprašanje. Juda se je dvignil, da odide in izvede ukaz Jezusov, ki ga, kakor pripoveduje evangelist Janez, ostali niso razumeli.

Ako se po tem površnem pregledu ikonografske preteklosti in sodobnosti tega tema obrnemo k Lionardovi Zadnji večerji (sl. 16.), nam bo njena veličina postala mnogo bolj jasna. Kot pomoček, da si bomo lažje pojasnili kompozicijo in kretnje, si privzemimo tudi bakrorez, ki ga je napravil po Lionardovi sliki Raffael Morghen (sl. 26.). Kaj nam podaja Lionardova slika? V dvorani stoji paralelno k ploskvi stene, na katero je slikana, dolga štiriogla miza. Sprednja stran je prosta, zadaj pa sedi Jezus z apostoli. Po šest in šest so razvrščeni na levi in desni Jezusovi. Kakor nam sporoča kopija te slike v cerkvi v Ponte Capriasca v kantonu Tessin, so povrsti posajeni od leve proti desni takole: Jernej, Jakob ml., Andrej; Juda, Peter, Janez; Jezus; Tomaž, Jakob star., Filip; Matevž, Tadej, Simon. Jezus sedi na sredi neskončno mil in miren, roke je položil predse na mizo, kakor nekdo, ki je povedal nekaj važnega in še z gesto potrjuje: Glejte, tako je! Očividno je pravkar izustil besede: Eden izmed vas me bo izdal. Reakcija na te besede je strnila apostole v štiri skupine po tri, katerih vsaka tvori po svoji vsebini skupino zase, vse pa so zopet po gestah in vprašujočih pogledih koncentrirane na središčno točko, Jezusa. Zanimivo je opazovati apostole enega za drugim, kako izražajo svoje razburjenje vsak po svoje, odpovedno svojemu temperamentu. S to spontano grupacijo apostolov v skupine ostane Jezus na sredi sam v svoji mirni v pravokotni trikotnik kom-

ponirani pozi. Še bolj pa ga dvigne iz vse vrste dejstvo, da se nahaja za njim okno, ki tudi svetlobno poudari njegovo konturo. Osamljenost Jezusova v sredi pa je tudi spretno motivirana. Janez na desni se je nagnil nazaj k Petru, ki ga, kakor pripoveduje evangelij sv. Janeza, sprašuje po krivcu; na drugi strani je presenečenje vrglo Jakoba star. nazaj, ki kakor bi s teatralično gesto hotel vprašati: Gospod, ali sem jaz? ali kaj sličnega. Mojstrsko je završena kompozicija tudi na obeh koncih mize, kjer sedita najbolj mirni, že po svoji črti celoto zaključujoči osebi. Vprašanje Petrovo Janezu nam daje tudi možnost, natančneje določiti moment, ki si ga je Lionardo izbral. Je to moment po izrečenju obdolžitve, toda pred odgovorom Jezusovim na Janezovo vprašanje. Vendar slika kljub temu že vsebuje tudi odgovor. In v tem je višek njenega mojstrstva. Združila je dva zaporedna momenta v enega, kajti, kakor slučajno se je Jezusova desnica približala s prsti skledi pred Janezom in po nezavedni, a nujni reakciji slabe vesti je ponovila to gesto Judova levica, čeprav se na videz Juda udeležuje razgovora svoje skupine. Tako vzdržujem svojo trditev v dnevniku, da je glavni moment slike pravzaprav dvoboj med Jezusom in Judo Iškarijotom. Slika ima umetno osvetljava, naravno bi jo pričakovali od oken zadaj, tu pa prihaja od leve spredaj, precej od zgoraj, osvetli mizo in apostole in le Juda postavi v senco in s tem označi njegovo črno vlogo. Kar so drugi slikarji dosegali z nimbi, po katerih so ločili Judo od drugih, je doseženo tu z naravnim umetno in skrajno preračunjeno porabljenim pripomočkom.

Kakor sledi v splošnem Lionardo očitno evangeliju sv. Janeza, tako se mi zdi na drugi strani, da je v vsebinskem oziru njegova slika bližja evangeliju sv. Matevža, katerega povest o tem dogodku je tudi mojstrsko zaokrožena in osredotočena na en moment; ne pripovedovanje, ampak neskončno mila božansko vdana oseba Jezusova obvlada obe popolnoma: »Sin človekov sicer gre, kakor je pisano od njega...«

Da tako mojstrsko zaokroženo delo ni moglo nastati kar čez noč, je samoposebi umevno. O priorju samostana S. Maria delle grazie, kjer se to delo nahaja v nekdanjem refektoriju, pripoveduje anekdota, da je bil silno nestrpen in se vedno jezil nad počasnostjo umetnikovo. Toda umetnost je v svojem najboljšem delu zadeva inspiracije in potrebuje pravega trenutka, ko se rodi sama po sebi tako, da se celo njen ustvaritelj čudi, odkod. To dejstvo bi morali tudi moderni naročniki upoštevati, če hočejo res velikih del. Toda tudi Lionardu ni bilo dano delo kot tako po inspiraciji sami, ampak je potrebovalo obširnih predštudij in premišljevanj. O tem pričajo lastnoročne študije, katerih dve posebno važni sta se nam ohranili v windsorski zbirki in v akademiji v Benetkah. Obe dokazujeta, da je Lionardo začel svoje delo, kjer je problem zapustil n. pr. Ghirlandaio (sl. 24.). Juda sedi namreč sam

spredaj. Na prvi je Jezus dvignil kelih in govori znane posvetilne besede; zraven pa je skiciran Jezus precej v drugačni koncepciji, kako podaja po Janezovem evangeliju Judi v vino pomočeni košček kruha.

Benečanski osnutek podajamo tu v sliki (sl. 23.) kot primer, ki ga vsak lahko primerja z omenjeno Ghirlandaievo sliko. Osnovni elementi so isti: Juda sedi na sprednji strani mize, Janez leži pred Jezusom sklonjen na mizo, apostoli so v razgovoru, a še neskončno daleč od idealne grupacije, kakor jo kaže dovršeno delo.

Sedaj nam bo jasno, kako ogromen korak naprej v psihološki koncentraciji dejanja je naredil Lionardo v svoji Zadnji večerji, in jasno je tudi, zakaj je to delo postalo eden razvojnih mejnikov v zgodovini umetnosti. Za nas je to delo dejstvo, ob katerem so še vzgajale generacije, za sodobnike pa je moralo biti odkritje, pred katerim umolkne vsaka kritika in ostane samo občudovanje.

L'OURAGAN.

Dr. L. Sušnik.

Užaljen v dno srca se poda Gabriel na pokopališče k tistim, ki so padli za državo. Prosi jih odpuščanja za vse tiste, ki so grešili in še greše nad njimi. O, ko bi se kesali tisti, ki se jih tiče, bil bi danes praznik zmage!

»O vi mrtvi, postavljajo vam v spomin častne spomenike, prazne grobove. Zraven pa prepovedujejo, da bi vi živeli v spominu ljudi. In zabranjujejo besede in spise, ki govore o zločinih, radi katerih ste padli.

Postopajo proti vam na isti hudodelski način, kakor so postopali, ko ste še živeli. Po vsej sili vam ponujajo reči, ki jih vi ne marate: slavo, junaštvo, dolžnost, da služite za zgled drugim ljudem. Ampak kar ste vi zahtevali, ko ste bili še živi: da naj odvzamejo od vas ta kelih; kar zahtevate sedaj, ko ste mrtvi: da naj popravijo krivičnost vaše smrti pri tistih, ki še žive, to so vam odrekli in to vam odrekajo še zmeraj« (str. 330).

»Toda učili so vas spodobnosti in čednosti. In rekli so vam: vojska je stvar, ki se spodobi, vojska je potrebna čednost. In vi ste verjeli, kar se vam je reklo, ker so bili tisti, ki so tako govorili, učitelji čednosti« (str. 331).

»Zakaj ste privolili in se šli vojskovat? Vsak izmed vas je obsojal vojsko v svojem srcu. Toda dovolili ste prokleti zalegi, da je zedinila te raztresene volje vseh vas posameznih. Tako zbrani v eni roki, ki je hotela vojno, so postale protivojne volje milijonov ena sama volja za vojno.

V resnici, zelo se mi smilite vi vsi, živi in mrtvi vseh časov in vseh deželá. Zakaj vi ne znate hoteti vsi skupno, ne da bi predali svojo voljo v roko tistim, ki lahko spremene vse te njim nasprotne volje v njih lastno voljo.

Zelo se mi smilite vi vsi. Kajti državniki, ki zopet le poslušajo denarne može, pravijo, da delajo v imenu naroda — in to vam zadostuje « (str. 331 sl.).

Tako šiba pisatelj na dolgih straneh z gromovitimi besedami, s proroškimi, skoraj apokaliptičnimi slikami človeško takozvano civilizacijo, napredek, vzgojo, nezmožljivost, lahkovernost, slabotnost, neumnost, lažnivost, samopašnost in boječnost. Neusmiljeno padajo udarci in zdi se vam, kakor da berete razodetja sv. pisma ali prvaka filozofov - pesimistov.

In pisatelj kliče na pomoč mrličé, da podpro s svojim v smrti zapečatenim prepričanjem onemoglo borbo živih. »Vstanite, mrličí!« jih zaklinja v mogočnem slovesnem nagovoru. »Pokonci! Da se bodo mogočniki nehali veseliti, češ: upor mrtvih je nemogoč.

Na noge, mrličí! Da ne bodo več rekli: Nagobčnik je pravica narodov.

Na noge, mrličí! Da si mogočniki ne bodo več upali reči: Življenje je dražje, ker je postalo bolj redko...« (str. 337).

»Je n'attends rien de la folie des vivants. Mais, j'attends beaucoup, ô morts, de votre sagesse« (str. 337).

Mrličí, ali naj je bila vaša smrt res zastoj? Vstanite, pomagajte! Saj vas je 14 milijonov!

In mrtvi kakor da se odzivajo klicu. Kaka apoteoza! —

»In vaše vstajenje je upor.

In jutri se bo spopadla zahrbtna nepoštenost mogočnikov, norost slabičev, zmožnost ljudi s 14 milijonsko voljo, ki prinaša iz globine vsemogočnost Resnice.

Duhovi mrtvih, ki imate vso resnico, stopite na mesto duhov zmožnih ljudi.

Duhovi mrtvih, premagali boste tako zlo usodo, ki pritiska svet. Duhovi mrtvih, pojdite in razširjajte se!« (Str. 338.)

* * *

Čudil se bo kdo taki vehementni antimilitaristični pisavi pri sinu francoskega naroda, ki uživa sloves nacionalne neizprososti in silne domoljubne energije.

Res, dolga leta pred veliko vojno je prevladovala v francoski knjigi narodnostna tendenca. Nezačeljena rana ob Renu je hudo skelala. Kdo se ne bi spomnil romancierjev, ki so s toliko ljubeznijo za-

stavili pero v poživitev ljubezni do izgubljenih provinc? René Bazin (*Les Oberlés*), Maurice Barrès (*Au service de l'Allemagne*), André Lichtenberger (*Alsacien*), Charles du Rouvre (*Francisque du Rhin*), Georges Ducrocq (*La Blessure mal fermée*) i. dr. so mogočno delovali v tem smislu. In odveč bi bilo naštevati vse izrazite propovednike bojevitega nacionalizma prav do vojne, kakor so: Paul Acker, Ernest Psichari, Emile Nolly, podpolkovnik Driant (*Danrit*) itd., ki so z izgubo življenja potrdili iskrenost svojega navdušenja.

Toda vojna je zarezala v narodovo psiho drugačne brazde. Dalj ko je trajala, bolj je rastle število pristašev čiste človečnosti. Najboljši pisatelji so se odvrnili od ekskluzivno nacionalnega šovinizma in hodijo umerjeno pot notranje narodne poglobitve in preporoditve (Paul Bourget, René Bazin, Maurice Barrès, Henri Bordeaux, Louis Bertrand i. dr.). P. Acker je v svojem »*Le Soldat Bernard*« še risal spreobrnitev intelektualca-anarhista v vnetega pristaša kasarniške discipline, danes pa lahko čitate dramo *Armanda Bour*, »*La Foi nouvelle*«, ki nam predstavlja evolucijo šolskega ravnatelja iz bojevitega patriota v divjega sindikalista! —

Tudi pacifistična misel je pri Francozih že stara. Nočem posegati nazaj v 17. stoletje (abbé de Saint-Pierre, »*Projet de paix perpétuelle*«), omenim naj le v najnovejšem času moža, ki je seznanil Francoze z velikima Rusoma Tolstojem, Dostojevskim in njihovo vero v bratstvo narodov in bil tako neposreden začetnik tega gibanja: Melchior de Vogüé. Med vojsko so se potem začeli oglašati v tem smislu možje kakor Romain Rolland (*Au-dessus de la mêlée*), Henri Barbusse (*Le Feu*), Georges Duhamel (*Vie des martyrs*), Henri Bidou in toliko drugih. Kmalu se je osnovala liga pisateljev-bojevnikov miru z imenom *Clarté* (*Anatole France*!), kateri naslov je dal Barbusse tudi nadaljevanju »*Ognja*«. Njegova »*Jasnost*« je časovno in idejno sovrstnica »*Orkana*«. In ravno Barbusse je eden najbolj vnetih propagatorjev te misli. Poglejte samo še njegovo zbirko govorov in člankov med vojno in po vojni (1917–1920), ki jo je pred kratkim izdal (*Paroles d'un combattant*, Paris 1920, éd. E. Flammarion) in ki ne spominja samo po naslovu, ampak tudi po doslednosti duha na Lamennaisjeve »*Paroles d'un croyant*«. Bori se proti predsodkom na nacionalnem in verskem polju, pobija človeške zmote, nevednost, reakcionarstvo, slavi mednarodnost misli, socializem. Njegov cilj je splošno osvobojenje človeštva k pameti in ljubezni. Napada D'Annunzia, povzdiguje rezolutno Rusijo. Da neprestano ponavlja obsodbo vojske v zgorajšnjem smislu, ni treba več poudarjati

lprim. *Pourquoi te bats-tu?* (str. 9 sl.), *Le Silence des morts* (str. 105 sl.), *Nous accusons!* (str. 148 sl.), *Le Monde Nouveau* (str. 219 sl.). Pod takimi avspicijami se je ustanovila na Francoskem najprej domača *Association républicaine des Anciens Combattants* (društvo bojevnikov), ki je imela velikanski kongres od 6. do 8. septembra 1919. Tu je bil izvoljen stalen odbor, ki je imel nalogo, pripraviti mednarodni kongres nekdanjih borilcev. Ta se je res vršil 3. aprila, 1. in 2. maja 1920 v Ženevi ob udeležbi zastopnikov mnogo narodov, zmagovalnih kakor premaganih... Otvoritveni govor »o novem svetu« je imel Barbusse.

Če si predočimo vse to, potem se nam ne bo zdela sila ideje, ki veje iz »Orkana«, nič čudnega. (Tudi Florian Parmentier se je že pred tem udeleževal v sličnem smislu, gl. njegov *Déserteur?* itd.) Še lažje pa bomo razumeli stvar, če vidimo v istodobni »jasnosti« tako veliko paralelo, oziroma podobnost. Dočim podaja namreč Barbusse v »Ognju« predvsem neposredne dojme zunanjega vojnega doživetja, tako da odgovarjajo cela mesta snovno materialnim stranem našega »Orkana« (prim. železni dež v pogl. 19. *Bombardement*, napade v 20. le Feu, ali zadnji poglavji *la Corvée* in *l'Aube*: trpljenje v mrazu in močvirju itd., vizije ranjenca v 16. *De profundis clamavi* itd.), vsebuje »Clarté« veliko vojne refleksije podobno psihološkim analizam pri Florian-Parmentierju (cf. vizijo ranjenca v »De profundis clamavi«). Človeštvo se nahaja v agoniji, človeški rod se uničuje v pripravah za bodoče vojske. Vladajo med njim in nad njim *cupidité, rapacité, férocité* (str. 235) v zvezi z zaslepljenostjo in himerami. Boj aristokratskim in verskim kastam, dol s kultom nacionalnih aspiracij! »Domovinska ideja ni napačna, toda majhna in ki mora ostati majhna« (str. 249). »Človečanstvo je živo ime resnice« (str. 251). V politiki je treba stremiti za ustvarjanjem republike republik. »Dokler se ne bo raztezala čez cel svet ena sama edina republika, bodo vsa osvobojenja narodov le začetki in predznamenja« (str. 270). V boju za oživetje splošne mednarodne republike, v katero on kot socialist in vendar še optimist veruje, se glasi njegov klic (spomnite se na Parmentierja, ki ni socialist, nasprotno pa pesimist!) v geslo: »*La révolution, c'est l'ordre*« — Red je revolucija (str. 276).

Razen proti svetni gosposki se bori Barbusse ostro tudi proti cerkveni, kar je pri strastnem senzualistu (cf. njegovo starejšo knjigo *L'Enfer!*) čisto naravno. Nastopa proti popravi porušene cerkve, proti zvezi cerkve z državo, proti neiskrenemu delu duhovščine (prim. str. 196 sl., 211 sl., 273). Problem spada sem; kdo ni v dolgih urah na fronti razmišljal o njem? Vseeno se zdi, da to njegovo stališče ni plod vojnega doživetja, kakor pri marsikom drugem. Vsekakor pa ni do-

sleden. Zakaj če je odpovedala v vojski kultura, cerkev, ni odpovedal nič manj socializem, in tega se pisatelj še zmeraj drži in vidi v njem edini spas.

Pisec »Orkana« pusti to vprašanje — proti pričakovanju — v celoti ob strani. Ironizira samo vernike, ki smatrajo svojega poglavarja za nezmožljivega, pa se ravno tedaj nočejo ravnati po njegovem nauku, kadar govori v imenu miru in bratstva, ki je ljudem le prazna beseda (str. 335, 332). Tudi v ostalem ostane on marsikje na višjem, manj subjektivnem stališču.

Slično razliko lahko opazimo tudi pri slogu. Oba pisatelja sta mojstra v besedi do virtuoznosti. Čudovite efekte znata doseči tako v analizi psihe kakor v podajanju impresij in fantazij. Sicer smo tega pri današnjih Francozih, ki so doživeli moderne klasike psihologije, idealizma, impresionizma in eksotizma: Bourgetja, A. Francea, Rosnyja, Lotija in Cl. Farrèreja in veliko drugih, že vajeni. Kako čudovit ritem vlada v nekaterih odstavkih, tiradah, napol himnah, vizijah, koliko variacije in stopnjevanja, koliko temperamenta in besednega bleska, da se nam zdi včasih že kar preveč, posebno pri gotovih lirskih partijah in filozofskih monologih. S kakšno čudovito neodoljivo močjo vam znajo predstaviti najbolj komplicirane kakor tudi najbolj enostavne prizore! Uporabljajo vsa mogoča sredstva. Naj navedem v ilustracijo en sam primer, ki bo zanimal vsakega, ki je v tesnih trenutkih na fronti imel toliko mirnosti, da je lahko razmišljal, kako bi se dali vsi tisti neusmiljeni zvoki morilnega orožja s človeškim glasom posneti. V »Orkanu« najdete n. pr. sledeče reprodukcije: bziii! za navadno kroglo, tap - tap! ali taquetaqueta! za strojnico, rrrâ rrrâ rrrâ rrrâ rrrâ rrrâ... ali ppâo! ppâo! ppâo! ppâo! za bombe z eroplana, chû-chû - chû û - û - û - û - rrrrrr... za rakete, rrrouôôô wâwâwâwâwâ wâoû... rr rra! za topovske izstrelke. Slične onomatopije uporablja Barbusse (vrrrran... vrrrran... za zaporni ogenj v Le Feu itd.).

Vendar opazamo tudi v tem oziru razliko med pisateljema. Barbusse je, rekel bi, bolj vnet in očit učenec Zolaja v tem, da so njegovi bojni prizori nad vse krvavi, da daje pretežno besedo vojakom samim (prevladujejo dialogi in v njih — dosledno naturalističnemu načelu — dialekt, rad uporablja tehnične izraze (kratice), posebno krepke kletvice, nemške stavke itd., tako da je po tej svoji noti skrajnega vojaškega realizma sličen Lucienu Descaves (Sous-Offs). Florian-Parmentier je tudi, kar se tega tiče, bolj umerjen in akademski, dasi seveda tudi silno nazoren: tako zavzemajo n. pr. pogovori pri njem primeroma le malo prostora.

Iz vsega tega je dovolj razvidno, da je »L'Ouragan« prvovrstno delo. Zato smo tembolj radovedni na napovedani II. del: La Mort Casquée.

ZAPISKI.

SLOVSTVO.

Dr. Ivan Lah: *Noč na Hmeljniku*. Oder. Zbirka gledaliških iger. Ljubljana, 1921. Izdaja »Zveza kulturnih društev« v Ljubljani. Založila »Tiskovna zadruga« v Ljubljani. — Prav in tudi previdno je, da to delce ne nosi nikjer očito, kaj prav za prav hoče, da je. Kot proizvod lepe besede morda tudi samo ne meri do tiste črte, kjer je stvaritev lepa sama v sebi, saj le preveč jasno kaže, da je forma za tendenco. Priložnostno delo posebne vrste je: nepravilno podana anekdota, prepletena s političnimi dialogi, a vse samo zato, da more lep francoski oficir, vzor vse civilizacije, konservativnim domačinom brati levite. Podobne stvari beremo v političnih uvodnikih, kadar so dostojni; pisani so v istem jeziku, z isto tendenco in proti istemu občinstvu. Dr. Lah je to nalogo opravil v zgodovinski sliki iz l. 1809. na način, da človek ves čas čuti, da je na delu žurnalist in ne umetnik.

O drami pa nikar! Trojica: gospa Hmeljniška, Evgen, Gardús, ki naj bi tvorila dramatični trikot, se igra skrivalnice. Vse res le radi besed. Veliko preveč povednih stavkov je tu, preveč osladnih parentez, ki žive samo iz ust do ušes priložnostne predstave, a drame same se prav nič ne tičejo. Govori o ljudstvu, o dekletih, o slabih potih, o pojmu naroda se preganjajo po odru. Umetnik bi bil podal tu žar umirajočega baročnega provincializma, kar se zdi — je dr. Lah tudi poizkušal, a je vse ostalo preveč v besedah. Vsaka oseba govori namreč le zase, v svoj opis in iz svoje glave, nikdar za dramo. In ker mora biti take igre tudi konec, nazadnje govori major Gardús vsem o domovini. Ta pa-

pirna narejenost naj bi bila nekak pendant k »Naši krvi«. Pa v jeziku ne odtehta niti ene strani Finžgarjeve besede in v nji ni ene kaplje pristnosti. Alegorija je oživela, pa smo spoznali, da osebe niso to, kar se je zdelo: saj so navsezadnje povetličini tuji ljudje — čemu še zraven patetična domoljubna godba? Fr. Koblar.

Anton Medved: *Stari in mladi*. Ljudska igra v štirih dejanjih. Ljudski oder II. zvezek. Ljubljana, 1921. Izdaja in zalaga »Slovenska krščansko-socialna zveza«. — Ob tej knjižici nam mora biti žal moža, ki je napisal toliko mrtvih dram, zakaj to delce živi. Že preden je izšlo, se je širilo in po kratkih mesecih si je osvojilo vse male odre. Tu se je Medved prvič popolnoma otresel knjige, vzel snov neposredno iz življenja in jo zgradil ob odru — izobraževalnega društva. Žal res, da se je njega prijelo bolj kot vseh naših ljudi šolsko čitanje Schillerjeve tragedije in da je poleg tega ravno on pomagal ohranjovati rekvizitno romantičnost naših realistov v času, ko so življenje, delo in misel hodili že čisto druga pota. Povsod trpek, karkoli napravi, a trpka ni njegova misel, le občutek ob njem je trpek, ko vidiš povsod neskladnost, neorganičnost zlatega misleca. Še jezikovna zrna so anahronizem. Teh občutkov pri tem edinem delu ni. Snov, ki jo srečamo v vsaki vasi, ako ne tiči že vsaj v kali v sleherni družini; vedno umirajoči, a vedno živi kralj Lear. Tej snovi ni mogoče nič pridati, nič vzeti, povsod se zaokrožuje enako, pri visokih in nizkih, tudi pri Jamnikovih: Iz neenake ljubezni očetove do otrok sledi nujnost, da očetova dobrota pade v nič, a prezirana ljubezen se ravno v trpljenju poživi in

dvigne krivico. Z živim realizmom je slikana Jamnikova družina, le da romantična primes dejanja ta realizem moti. To je Prelesnikova denarna zgodba, ki je še malo neprekvašena, in pa stereotipna podoba tujega pokolenja Ptičar Blaže. V romantičnost sega tudi prizor ob podrtem mlinu. Govor včasih zaide v nenaravnost. Vzkliki očetovi: o sin, hči, motijo. Kako je mogel izdajatelj pustiti lapsus na str. 76: »Denar sicer nimam pri sebi...«? Zdi se, da je rokopis šel skozi površne roke ali nobene, kajti kaka mala črta bi bila delu v prid.

Fr. Koblar.

A - Hifzi Bjelevac: Rene Logofetides. Roman u tri dijela. MCMXX. Izdanje »Novog Vijeka«, Sarajevo. Štamparija Daniel i A. Kajon.

Leta 1912. sem imel priliko v prestolici romantične Hercegovine, v ponosnem Mostarju, dalje časa občevati s pisateljem Bjelevcem. Muslimani so baš obhajali svoj veliki post. O lepih pomladanskih večerih me je obiskaval g. Bjelevac na vrtu mojega stanovanja v vili g. Smolčića blizu Štefanijinega šetališta. Ti večeri so se mi neizbrisno vtisnili v spomin. Sanjava mesečina, številni minareti, melanholično petje muezinov, turški post... na vrtu pa pri čaši vina in drugih zemskih dobrotah zapučen pogovor o prošlosti islama, o bajnolepem, a čudovito zanemarjenem Carigradu, o ponižujočem stanju, ki se nahaja v njem muslimanska žena, o neuspehu islama v Evropi in njegovi nezmožnosti, da bi si asimiliral slovanski Balkan, o tužnem stanju in o temni bodočnosti balkanskih Slovanov muslimanskega zakona...

Pogovor je bil iskren, prijateljski in gospod Bjelevac se je podal takega, kakršen je bil v resnici, kakor je mislil in kakor je čutil. Kako neizmerno oddaljen je ta Bjelevac od strogopravovernega muezina, čigar otožni glasi se razlivajo z vitkega minareta po belem Mostarju, — kako blizu in kako daleč je svoji globokoverni materi, ki jo iskreno ljubi... Bjelevac je musliman, toda pariško-zapadno odgojen; on vidi napake, družabne, gospodarske, socialne in kulturne, ki ovirajo islam, da se ne

more uveljaviti v borbi z zapadom, nego da izgublja pozicijo za pozicijo. Rad bi pomagal, toda lastni sobratje ga sumijo izdajstva in odpada od islamske vere... Rad bi pomagal ženi v islamu do primerne socialne, ekonomske in kulturne stopnje, toda sto in sto ovir, predvsem v obliki verskih pomislekov, mu valijo na pot. On ljubi islam, pa ne baš v strogo pravovernem zmislu nego bolj v splošnočloveškem, sempatija nekako estetskem smislu, toda on dvomi vanj... Odtod tista notranja razdvojenost, tisti pesimizem, ki se zrcali tudi v romanu Rene Logofetides.

Roman slika zadnjo fazo turškega absolutističnega carstva pod vladno Abdul Hamida. Tri opasne struje izpodkopujejo temelje absolutizmu Hamidovemu: a) velikogrška ideja, koje nositeljica je Rene Logofetides. Ta struja sanja o velikem grškem carstvu, čigar središče bi bilo v Carigradu, nekdanji prestolici bizantinskih carjev. Ta struja v svojih končnih konsekvencah žali Ishana Suzurzade, ki je s Krete doma, torej nekako napol Grk, vendar pa turški patriot, dasi velik nasprotnik absolutizma in kot tak navdušen pristaš b) mlado turškega pokreta. Ta bi rad Turčijo popolnoma preuredil po zapadnoevropskih nazorih, ne računajoč pri tem na široke konservativne mase naroda, ki bi jih moral jemati v poštev; c) turanski pokret. Tega vodi pesnik, muzik in politik Dindar Haki, ki ne prestando poudarja misel, da se država gradi od spodaj navzgor, ne pa od zgoraj navzdol. Narod je država; treba je, da narod izrazi svojo voljo, zato ga je pa treba umsko, srčno in ekonomsko dvigniti. Iz ozadja se pomlajata še dve ideji, in sicer d) arabska, ki zagovarja misel politične samostojnosti vseh arabskih zemljá; pobornica te ideje je Turkinja Ifeta, ki živi v Bajrutu v izgnanstvu med Arabci; naposled še e) armenska ideja, čije nositelji zagovarjajo odcepitev armenskih ozemelj od turškega carstva, da se tako osnuje samostojna velika Armenija. Boj med temi več ali manj nepomirljivimi idejami se v romanu ne dobojuje do kraja. — To je idejno ogrodje in obenem težišče

romana. Da je v romanu vse polno ljubavnih zapletljajev — ponekod pravcati orientalnih — da imamo več semintja zelo rahlo med seboj povezanih dejanj in protidejanj, konfliktov, zapletkov in razpletkov — nekateri so precej neverjetni in tudi prav slabo motivirani! — naj naknadno pripomnim. To pa so samo konvencionalni, semintja tehnično slabo rabljeni pripomočki, da nas pisatelj v obliki romana zainteresuje za svoje zajemljive nazore, ki sem jih označil že v uvodnih stavkih. In to se je pisatelju po mojem mnenju v polni meri posrečilo, kajti z veliko napetostjo sledimo njegovim junakom in junakinjam v najrazličnejše kraje prostranega predvojnega turškega carstva, od Drinopolja do meja Arabije, od Krete na Damask in v daljni Trapecunt, za odmor pa včasih v prekrasni Carigrad in klasične Atene.

In konec romana! Negotovost, disharmonija, čut bližajočega se razsula! Konec nikakor ne zadovoljuje ne nas in po mojem mnenju tudi samega pisatelja ne. Kajti s tem, da junakinja panhelenistične ideje Rene Logotetides naposled popolnoma ubije v sebi žensko in s tragično smrtjo od vojaške svinčenke zapečati svoje revolucionarno delo, junaki in nosilci drugih idej pa izginejo brez sledu kot voda v razsušenem pesku, s tem nikakor ne moremo biti zadovoljni in z nekim neugodjem odlagamo knjigo, ne vedoč, kaj bi bilo primerneje, ali dati knjigi naslov Rene Logotetides, oziroma zakaj ne morebiti Dindar Haki...

Resnici na ljubo bodi potoženo, da bi bili od pisatelja, rojenega v klasični zemlji srbsko-hrvatske govornice, pričakovali krepkejšega jezika. V besednem zakladu je velikanska množina turških izrazov, ki bi nujno potrebovale komentarja, nekatere bi pa sploh morali polagoma začeti nadomeščevati s pristnimi domačimi izrazi. Nedopustni so germanizmi kot n. pr. šinje (»željezničke šinje«, str. 12); germanizmi se pojavljajo tudi v sintaksi, dasi jih tu nekako nadkriljujejo francoski vplivi. Semintja pride pisatelj navzkriž s slovnico, n. pr.: »da ću doći kod vas« (str. 7), »na njezinom licu« (str. 127), »donosioc pisma« (str. 159).

Ponekod se opaža, da pisatelj premalo pazi na blagoglasnost jezika s prevelikim nagomilavanjem enklitik, n. pr.: »Činilo joj se je« (str. 29). Takih primerov bi se dalo naštetih še več, toda je brez pomena, kar nam bo rad priznal tudi gospod pisatelj sam, ki mu pri malo dobre volje pač ne bo težko večine teh nedostatkov odpraviti.

G. pisatelju kot posredniku med nami in muslimanskim delom našega državnega naroda k njegovemu neumornemu delu, ki se nam zdi izredno pomembno in važno, najiskreneje čestitamo, obenem pa izražamo nado, da ga bomo imeli priliko še dolgo časa opazovati na njegovi umetniški poti, ki naj ga vodi neprestano — navzgor.

Ivan Mazovec.

UMETNOST.

Krožek slikarskih omladincev »Indipendenti veneziani«. Gospod urednik! Dovolite mi, da izpregovorim v Vaši slovenski reviji o krožku slikarskih omladincev, ki se imenujejo »Indipendenti veneziani« (»Beneški neodvisniki, samostojneži«), želeč, da bi bil morda tako moj mladi glas kritika, govoreč Vam o nekaterih predstavnikih moderne italijanske umetnosti, predhodnik onega toliko zaželjenega občevanja med obema sosednjima narodoma bodisi na polju kulture, bodisi na polju dobrih političnih odnosov.

Krožek »Beneških samostojnežev« je krožek umetnikov-slikarjev, ki si je sedaj že priboril upoštevanje na vseh italijanskih razstavah. V začetku so pripadali krožku slikarji Gino Rossi, Pio Semeghini, Enrico Fonda in padovanska slikarica Gabriella Orefice, danes pa se je njihovo število že precej pomnožilo, in krožek šteje med svojimi pripadniki tudi Casorati in romantiškega risbarja Federica Cusina. Člani krožka niso izključno Benečani, ali ker prebivajo večinoma v Benetkah ali pa v bližini tega čudovitega mesta, so smatrali za primerno, da se imenujejo tako v poklon slavni slikarski tradiciji starodavne kraljice Jadrana.

Zadnja razstava, na kateri sem se sestal z njimi in si ogledal njihova dela, je bila

II. razstava moderne umetnosti, ki se je vršila v Padovi v mesecih maju in juniju preteklega leta. Razstavili so v posebni dvorani, in sicer Rossi, Semeghini, Fonda in Oreflice. Preveč so se oddaljevala njihova dela od vsega onega praznega konvencionalizma izvestnih na ves glas hvaljenih slikarjev, da bi jih bili mogli nerodno pomešane namestiti skupno z ostalimi! Ostali so sami, kakor so na vseh razstavah, in prav je bilo tako. V Italiji, kakor tudi povsod drugje po svetu, večina umetnikov še sledi prav po ovčje tistemu, kar so jim povedali njihovi odlični mojstri na akademijah, ali pa jih je omamil lahkoten zaslužek in posnemajo pozornost vzbujajoča dela prvega modnega parvenija, ne da bi preudarili, ali je v njih res kaj dobrega in ali uspeha, kakor se pogostoma dogaja, ni pripisovati erotičnim ali sentimentalnim činiteljem, ki so popolnoma tuji strogi vesti čiste umetnosti.

Toda slikarji beneškega krožka pač ne pripadajo tej tropi opic. Rossi in Semeghini sta imeni, ki sta dobro poznani na polju moderne umetnosti in ju cenijo vsi, ki so v ozkih stikih z najnovejšimi stremljenji in raziskavanji. Gotova stvar je, da je Gino Rossi najmočnejši in najodločnejši v tem krožku. Njegove bolj slikbe ko slike so kompozicije, v katerih vlada absolutna muzikalnost barv in črt. Dušo stvari podaja rad s pravcatim čarom rafinirano kombiniranih barv. Najboljše njegove stvari so pokrajine, v katerih nas naravnost osuplja neki neopredeljiv občutek njegove skoraj naivne razvneme, popolnoma brez vsake predzasnove in potemtakem čiste impresije: abstraktna čuvstvenost.

Kdor ga pozna osebno in mu je znano njegovo življenje, življenje ubogega bohéma v »quartier latinu« v Parizu, kjer je živel leta in leta v najčistejšem navdušenju za ono mogočno ozvezdje zasmehovanih novotarjev, ki so imeli svojega največjega predstavitelja v Cézanneu; kdor ima le količkaj ideje, četudi le medle, o mrzličavem, vsega duha obvladujočem, ali čudovitem modernem umetniškem gibanju: njemu Rossijevo delo govori, govori z glasom,

ki je sinteza in analiza, gradba in razkroj. In ta glas je močan in učinkujoč.

Drugi prav tako strastno zavzet slikar je Pio Semeghini. Oboževalec svetlobe. Njegove slike dobivajo pod kratkimi, nervoznimi dotikljaji njegovega čopiča prosojno prozornost: zdi se, da tu kroži zrak s svojimi barvastimi lučmi, vklenjen v okvir. Razlika med njim in Rossijem je kakor na dlani. Semeghini je rafiniran ljubitelj prikaza, ki ga pograbi in ustali v neki nematerialnosti polni luči. Kakor da gledamo eterično pokrajino, ki nam jo spomin nepričakovano pričara pred duha.

Takšna sta Rossi in Semeghini. Popolnoma različna od njune pa je umetnost Enrica Fonde in Gabrielle Oreflice.

Gabriella Oreflice morda ne bo navduševala preveč, dasiravno ji je treba priznati dejanski slikarski temperament in nežno čuvstvenost v barvah. Kar ji škoduje, je pač občutek neke površne malomarnosti, gotovosti uspeha, ki se izpreveva v diletantstvo. Ni pa tak Enrico Fonda. Njegova umetnost je študij in treznost. Čisti toni, zračnost in perspektiva: bistvo velike slikarske umetnosti Fattorijeve. In res, Fonda se je kazal še do predkratim kakor zdrav občudovalec Fattorijev. Živel je v Firenzi nekaj časa in je tu imel priliko, da se je navdušil za čisto umetnost velikega toskanskega mojstra. Danes je, kakor mi pripovedujejo, veliko bolj individualen; jaz sam njegovega zadnjega dela osebno ne poznam.

Takšen je torej krožek »Beneških samostojnežev«, kakor se je pokazal meseca maja in junija. Odtlej je krožek porastel za nekoliko novih članov in pripravlja novo razstavo v Trevisu.

Dr. Dario de Tuoni — Padova.

GLASBA.

O nekaterih glasbenih izdanih. Od glasbenih založništev je začela zlasti Glasbena Matica izdajati v nekoliko večjem obsegu. Izdala je »Dvanajst zborov« komponista Antona Lajovica, v katerih ta stopi iz okvira svojega dosedanjega solidnega komponiranja in napravi poskus,

ustvariti nacionalno karakteristične skladbe. Pri tem se je mestoma posluževal bolj drznih harmonskih zvez na eni strani, na drugi pa je uporabljajl tehnično laže izvedljive sestavine, kakor so na primer vzporedne terce itd. Zraven pa lahko človek opazi, da je pri odberi značaja v mnogih pesmih prišel do zaključka, ki Slovenca ne zadovolji. Medtem ko ostane slovenska pesem lirična tudi, kadar je vesela, prihaja v Lajovičevi zbirki na površje neka zunanost, ki je lastna nekaterim srbohrvatskim napevom. Več značilnosti je v zunanostih, kakor so neenake taktove vrste (5/4, 7/4), ki jih skladatelj uporablja in so za naše pesmi kolikortoliko značilne. Vendar mislim, da je značaj skladb za različne nacije najbolj značilen. Bili smo vajeni dobivati v javnost bolj izbirčno odbrane skladbe kakor jih je večina v tej izdaji. Mnogo je tu pesmi, ki obdržijo svojo vrednost le z dobro interpretacijo. Zbirka je postala boljša z nekaterimi zbori, ki se zlasti po značaju razlikujejo od ostalih. (Primeri »Breza in hrast«, »Lan«, »Ples kralja Matjaža II.« in »Žabe«.) Seveda se ti zbori ne proizvajajo, pač zato, ker je lažje stvari tudi peti laže. Ne zahtevajo toliko od človeka. Poleg tega je Glasbena Matica izdala precej samospevov (Ravnika, Kogoja, Michla, Škerjanca, Pavčiča.) Od teh očitno predstavlja Janko Ravnik neizpremenljivo voljo do izraza. V njegovih skladbah čutiš boj med tem, kar je dobro s stališča klavirske tehnike, in pa med tem, kar je kompozitorno dobro. Tako vidimo, da je v »Seguidillah« najboljša ono, kar je prosto pianističnega značaja (primeri št. III.), medtem, ko spadajo strogo pianistična mesta med šibkejša (primeri str. 11., sistem 2., ter spremljevanje v levici k skoro vsem pesmim), najsij bodo še tako dobro mišljena in naj zvenijo še tako dobro. Vendar se pri Ravniku le včasih zgodi, da moraš poslušniti. Po največ so to le hipni trenutki, vendar je njih učinek nadpovprečno mo-

čan. Bilo bi v interesu komponista, da si da strog odgovor o tem, kaj je kompozitorno dobro izdelano, sicer bo zanimanje za njegove skladbe vedno pešalo, mesto da bi rastlo. Vendar je Ravnik daleč od tega, da bi koga ali kaj posnemal. Le da njegov lastni izraz še ni izčiščen.

Lucijan Marija Škerjanec se poslužuje impresionističnega izražanja v stilu francoskega impresionizma. Po značaju mu je povsem podoben, le da je mnogo enostavnejši in v izrazilih od njega ubožnejši, kar je tudi razumljivo, če pomislimo, da je francoski impresionizem nastal po vseh pridobitvah v dotedanji glasbeni praksi, ki so v njem natihem prisotne. V ostalem včasih spomni na Brahmsa, od naših komponistov na Lajovica, ki Škerjanca očitno prav vsled sorodnosti, ki so med njima, tako zelo ceni. Najbolj izvirna pesem izmed izdanih sedmih je »Vizija«, dasi se v večji izmeri poslužuje spremljevanja, ki je značilno za Lajovica. Pesmi so estetično dobro izdelane, vedno zopet se pa vidi, kako slabo si je znal pomagati, ko mu je odpovedalo, primeri »Beli oblaki«, 3. sist., 1. takt, in zlasti pesem »Počitek pod goro«. Če bi Škerjanec povsod izdelal v kompoziciji obstoječe domisleke, bi skladbe bile izvirnejše in boljše.

Prešeren je v naši literaturi tisti pesnik, ki dosedaj še ni našel kongenialnega muzika, da bi ga uglasbil. Od Maška do Michla. Mora se pa reči, da je Michl v tem oziru prišel Prešernu najbliže. Njegove »Štiri Prešernove pesmi« so sicer različnih vrednosti — najšibkejša je »Nezakonska mati«, besedilo, ki dosedaj še ni bilo glasbeno dobro interpretirano — vendar sta zlasti »Pevcu« in »Napis na velikem zvonu pri Sv. Joštu« vsega upoštevavanja vredni skladbi. Michl je umen glasbenik z dobro izdelanim glasbenim stavkom, le da izvirnost muzikalnih kombinacij pri njem ni velika. Posebno lepa je v njegovih pesmih deklamacija. (Dalje.)

M. Kogoj.

Sl. 27. Dekorativni pas gradu Mšatta (detajl).

PREJELI SMO V OCENO.

Miroslav Krleža: **Magyar királyi honvéd novela.** Kr. ug. domobranska novela. Lirski fragment iz ciklusa Hrvatski Bog Mars. Jugoslavenska literatura, 6. Zagreb, 1921. Jos. Čaklović.

Dr. Fr. Detela: **Zbrani spisi.** Zv. 1 (Hudi časi, zgodovinska povest. — Blage duše, veseloigra. Izdala in založila Družba sv. Mohorja, Prevalje, 1921.

Otto Karrer S. J.: **Der hl. Franz von Borja,** General der Gesellschaft Jesu 1510—1572. Herder, Freiburg i. Br., 1921. Cena 59 mark, vez. 70 mark.

Sv. Peter Klaver, apostol zamorcev. Kratki životopis, priredil o. Janez Pristov, S. J. Cena 2 Din (8 K).

Klic božji. Verska igra za dekleta v treh dejanjih. Francoski spisal afrik. misijonar o. Jože Baeteman, prevel Angelik. Cena 2 Din (8 K). Dobita se pri Družbi sv. Petra Klaverja v Ljubljani.

Istočam: **Klaverjev koledar,** cena 5 K; **Mladinski koledarček,** cena 3 K.

»Naši pjesnici.« Pod tim naslovom počete s god. 1922-om izlaziti u našoj nakladi antologije jugoslavenskog narodnog i umjetnog pjesništva. Svaka će antologija imati sliku i biografiju pjesnikovu, predgovor i rječnik manje poznatih riječi. Hrvatski će pjesnici biti obično štampani ćirilicom, a srpski i slovenački latinicom. Format zbirke jest džepni, slova su malena (petit), a umjetnička oprema od prof. Joze Kljakovića. Izdanje svake knjige bit će dvojako: jedno na slabijem papiru, broširano i jeftino, a drugo na finom papiru, ukoričeno i skuplje. — Kao I. knjiga zbirke izlazi početkom god. 1922. **Petar Preradović: Antologija.** Uredio i predgovor napisao dr. Branko Vodnik. Zatim će u kratkim rokovima slijediti: II. **Vojislav J. Ilić: Antologija.** Uredio Milan Begović. Predgovor od Jovana Skerlića. III. **Fran Prešeren: Antologija.** Uredio i predgovor napisao dr. Jože Glonar. IV. **Vladimir Nator: Carmen vitae.** Uredio i predgovor napisao Milan Marjanović. — Pretplata na »Naše pjesnike« iznosi 40 Din, uvezano 50 Din. Naručbe prima: Narodna knjižnica, Zagreb, Vojnička ulica 13.

»Bücherschatz« je naslov kataloga knjig, ki so izšle v zalogi Herder & Co., Freiburg i. Br. Na zahtevo se razpošilja zainteresentom zastonj.

Dr. Georg Hagemann: **Psychologie.** Osnutek za akademična predavanja in samostojno učenje. Predelana nova izdaja po dr. Ad. Dyroffu. 9. in 10. izd. Herder, Freiburg i. Br. 50 mark, vez. 60 mark.

Prosper Mérimée: **Karmen.** Poslovenil VI. Levstik. V Ljubljani, 1921. Narodna knjižnica, zv. 32, 33. Zvezna tiskarna. Cena 7 Din 50 p.

Alban Stolz: **Wilder Honig.** Izd. Herder, Freiburg i. Br., 1921.

V. Massuka: **Vedre i tamne noći.** (Cir.) Pesmi. Beograd. Akcionarska štamparija. 1922. Cena 8 Din.

Das Buch der Nachfolge Christi von Thomas von Kempen. Prestava škofa Joh. Mich. Sailerja, novo izdana od dr. Fr. Kellerja. 13. izd. Herder, Freiburg i. Br., 1921. C. 20 M.

St. J. Radosavljević-Bdin: **Za i protiv.** (Cir.) Beograd, 1922. Cena 2 Din.

Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku, izdan od Fr. Bulića i M. Abramčića, god. XLIII. Sarajevo, Zemaljska štamparija, 1920.

Viktor Cathrein S. J.: **Die katholische Weltanschauung.** V svojem bistvu predstavlja to delo kratko apologetiko kršćanskokatoliškega svetovnega nazora. Freiburg i. Br. Herder, 1921.

Sič A.: **Narodni okraski na pirhih in kožuhih.** Ljubljana, 1922. Kr. zaloga šolskih knjig in učil. Cena na kartonu z mapo 100 dinarjev, na navadnem papirju 75 Din, v 8 zvezkih po 10 Din.

Herders Konversationslexikon je izšel v 3. izdaji. Zadnja dva zvezka (10. in 11.) sta posvečena vojni in povojni dobi. Tudi zgodovina našega naroda po razsulu je primerno vpoštevana. Dr. Krek, dr. Korošec in škof dr. Jeglič so našli v njem svoje mesto; podatki so jedrnat in točni. Enajsti zvezek je še v tisku in izide tekom poletja. Kako obsežen je ta leksikon, je razvidno iz dejstva, da obsega 16.882 kolon teksta, 77 kart, 224 deloma koloriranih tabel, 151 prilog k tekstu in okrog 7430 slik.

O zdravstvenih nalogah socialnega zavarovanja. Po svojem referatu na zborovanju blagajničnih zdravnikov Slovenije ob priliki III. jugosl. lekarskega skupa v Ljubljani za delavstvo priredil dr. Demeter Bleiweis-Trsteniški. Ljubljana, 1921. Založila Bolniška blagajna za Slovenijo.

Navodila o ekonomskem ordiniranju zdravil. Izd. Okr. bolniška blagajna v Ljubljani, 1922.

† Dr. K. Štrekelj: **Historična slovnica slovenskega jezika**. Snop. 1. Izdalo s podporo Jugosl. akademije znanosti i umjetnosti u Zagrebu Zgodovinsko društvo v Mariboru. Tisk Družbe sv. Mohorja v Prevaljah, 1922.

Dr. Jos. Tičar: **Boj nalezljivim boleznim**. Opisi važnih kužnih bolezni z navodili za nego bolnikov. Zal. Tiskovna zadruga. Ljubljana, 1922. Cena 10 Din.

Francè Goršič: **Socialna zaščita dece in mladine**. Zbirka polit., gospod. in socialnih spisov, IX. Založila Tisk. zadruga. Ljubljana. Cena 10 Din.

Dr. Mat. Ambrožič: **Materinska pomoč zdravemu in bolnemu dojenčku**. Knjižnica zdravstvenega odseka za Slovenijo. Ljubljana, 1921.

Pedagoški zbornik, XIX. zv. Uredil dr. K. Ozvald. Izd. Slov. šolska matica v Ljubljani, 1921. (Razprave: dr. S. Dolar: Prirodoslovna izobrazba in vzgoja. — R. Zupančič: Vpliv matematike na duševno življenje narodov. — Dr. J. Bezjak: O humanistični izobrazbi. — K. Ozvald: Milje — njegova moč in meje. — Fr. Žgeč: L. N. Tolstoj pa njegova filozofija o življenju.)

Fr. Fink: **Posebno ukoslovje pouka v elementarnem razredu osnovnih šol**. Izdala Slov. šolska matica. Ljubljana, 1921.

Dr. Lj. Pivko in Adolf Schaup: **Telovadba**. Razlaga telovadne teorije in navodilo k vodstvu telesnih vaj po Tyrševem sestavu. I. Stroka: Proste vaje, redovne vaje, hoja in tek, rajalne vaje. 2 zv. V Mariboru, 1921. Izd. in zal. Slov. šolska matica.

Viktor Hugo: **Jadnici**. (Cir.) 1. del. Fantina II. Izd. »Vreme«, Beograd, 1922. Cena 12 Din.

Čiča Ilija Stanojević: **Dorčolska posla**. (Cir.) Šala u 4 čina i 5 slika s pevanjem. Izd. »Vreme«, Beograd, 1922. Cena 12 Din.

Jos. Stritar: **Sódnikovi**. »Povesti in zabavi«, 4. Ljubljana, 1921. Izd. Zveza kulturnih društev. Zal. Tiskovna zadruga. Cena 7 Din.

Slovenska stenografija. Priredil Fr. Novak. Drugi del: Debatno pismo. Druga, predelana izdaja. V Ljubljani, 1922. Zal. Jugoslovanska knjigarna. Natisnila in litografirala Jugoslovanska tiskarna. Cena 16 Din. — Druga izdaja debatnega pisma pomenja proti prvi znaten napredek. Knjiga vpoštevava predvsem tiste izraze, ki se dandanes v našem javnem življenju posebno pogosto rabijo. Tudi v metodičnem oziru se je knjiga bolj prilagodila potrebam šole. Avtor je n. pr. dodal knjigi obširno zbirko nalog, da se dijak ne vežba samo na podlagi krajšav, ki jih vidi v knjigi, ampak si izpopolnjuje tudi svoje teoretično in praktično znanje s samostojno vajo. Posebno opazi bravec z veseljem abecedno urejeno vrsto »brzopisnih okrajšav« in kratko čitanko, ki zaključuje knjigo. — V sistemu samem ni nič bistvenih izprememb.

Z uporabo Novakove stenografije so izšle sedaj v isti zalogi še sledeča dela:

Novak: **Slovenska stenografija**, I. del. Korespondenčno pismo. IV. natis. 15 Din.

Novak: **Zaznamek okrajšav korespondenčnega pisma**. 8 Din.

Robida: **Slovenska stenografična čitanka**. 12 Din.

Robida: **Samoznaki slovenske stenografije**. 3 Din.

Popravek: V sestavku »Slovensko časopisje« v št. 2. D. in Sv. je med revijami pomotoma izostal: **Cerkveni Glasbenik**, mesečnik, glasilo Cecilijanskega društva v Ljubljani. L. XLIV. Odg. urednik St. Premrl.